

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Maren Aaviste

**TAJUTUD VANEMLIK TOETUS JA
TOIMETULEK ÕPILASTEL, KELLE VANEM
TÖÖTAB VÕÕRSIL, KURESSAARE
GÜMNAASIUMI NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun

Pärnu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. PEREKONNA KUI SÜSTEEMI TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1. Perekond kui süsteem	5
1.2. Perekonna funktsioonid ning ema ja isa roll perekonnas	13
1.3. Eesti Vabariigi perepoliitika põhisuunad	17
1.4. Eesti töömigratsioon ja saarlaste väljaränne	21
2. UURIMUS TAJUTUD VANEMLIKUST TOETUSEST JA TOIMETULEKUST ÕPILASTEL, KELLE VANEM TÖÖTAB VÕÕRSIL	27
2.1. Uurimuse kontekst: Kuressaare Gümnaasium kui õpilast toetav keskkond	27
2.2. Uurimisküsimused ja andmekogumismetoodika	30
2.3. Analüüsimetoodika kirjeldus, eetiline aspekt ja valimi iseloomustus	34
2.4. Tulemused ja analüüs	38
2.4.1. Lapse nägemus suhtest	40
2.4.2. Emotsionaalne toimetulek ehk lapse tundeelu	46
2.4.3. Õppimine ja käitumine	50
2.4.4. Väärtuste skaala analüüs	52
2.4.5. Arutelu ja järeldused	55
Kokkuvõte	59
Viidatud allikad	62
Lisa 1. Küsimustik lapsele, kelle vanem/vanemad töötab/töötavad võõrsil	69
SUMMARY	71

SISSEJUHATUS

Laste vajadused on oluliselt erinevad kui täiskasvanutel ja nende rahuldamise eest vastutavad eelkõige täiskasvanud. Kui aga laps ei leia oma kodust soojust ja kindlustunnet, vaid kohtab ükskõiksust või lausa hoolimatust ja vaenulikkust, siis kujuneb temast suure tõenäosusega vastuoluline ja endasse ning teistesse negatiivselt suhtuv inimene, kellel võib esineda raskusi suhete loomisel ning eluprobleemidega toimetulemisel.

Lapsed peavad üha sagedamini leppima ühe või mõlema vanema äraolekuga. Pere majandusliku toimetuleku kindlustamiseks on vaja kindlat sissetulekut, et kõigi pereliikmete vajadused oleksid rahuldatud. Selleks peavad paljud perekonnad sageli vastu võtma otsuseid, mis muudavad nende tavapärast elukorraldust – uue töökohaga võib kaasneda elukohavahetus. Enamasti asuvad just pereisad võõrsile tööle. Kuid mõnel juhul võivad töötada ka võõrsil mõlemad vanemad. Perest kaugemale tööle asumisel kannatavad pahatihti just lapsed, kellega tegelemiseks vähenevad võimalused ja ka aeg. Töö ja pereelu ühitamine lastega peredes on niigi suureks probleemiks. Kuidas aga toimib pereelu, kui üks vanematest töötab võõrsil ning kuidas mõjutab see laste olukorda? Mitte iga noor ei saa äkki saabunud vabadusega hakkama.

Sotsiaalteadlane Dagmar Kutsar on väitnud, et olukorra, kus üks vanematest töötab võõrsil ja teine koos lastega kodus, on tinginud Euroopa Liidu tasemel survestatav avatud tööturg. See aga, kuidas pered toime tulevad või kuidas sotsiaalkaitse pool neid toetab – lasteaed, toetused ja muu selline – jäetakse iga inimese oma asjaks. Pole eriti uuritud, mida see tähendab perekonna tasandil.

Töö autor peab antud teema käsitlemist ja sellele tähelepanu juhtimist oluliseks, kuivõrd meie rahvaarvu vähesuse ja negatiivse iibe taustal on oluline iga lapse heaolu ja emotsionaalselt terve tulevase põlvkonna kasvatamine.

Uurimistöö eesmärk on välja selgitada lapsevanema(te) võõrsile tööle siirdumise mõju lapse heaolule ja väärtushinnangutele, tuginedes sihtgruppi kuuluvate laste tähelepanekutele ning tõlgendustele.

Uurimisülesanneteks on:

- anda ülevaade perekonda puudutavatest teoreetilistest lähtekohtadest ning perepoliitika hetkeolukorrast Eestis;
- analüüsida teemakohase kirjanduse põhjal lapsevanema äraoleku mõju lapse heaolule ja väärtushinnangutele;
- selgitada välja lapse nägemus pereelu toimimisest, lähtudes erinevatest aspektidest, nagu suhted vanematega, õppimine, käitumine ja emotsionaalne toimetulek seoses vanema eemalviibimisega;
- leida seoseid lapse heaolu ja väärtushinnangute ning vanema võõrsile tööle suundumise vahel.

Uurimistöö üheks teoreetiliseks lähtekohaks on üldine süsteemiteooria, mis käsitleb perekonda kui avatud sotsiaalset süsteemi. Süsteemiteooria aitab näha ja mõista, kuidas probleemid tulenevad peresuhetest ning läbikäimisest (Collins, Jordan, Coleman 2007: 42). Teiseks lähtekohaks on heaoluteooria. Lapse heaolu sõltub eelkõige tema vanematest – sellest, kuidas vanemad suudavad talle tagada heaoluks vajaliku.

Käesoleva töö uurimus on kvalitatiivne ja uurimismeetodiks on poolstruktureeritud teemaintervjuu, sest oluline on mõista olukordi pigem sõnaliste andmete kui mõõtmise kaudu. Andmeid analüüsitakse etappidena: andmete kogumine (intervjuude helisalvestamine); saadud andmete ja helisalvestiste dokumenteerimine ehk transkribeerimine; andmete töötlemine ja tõlgendamine ehk tekstianalüüs.

Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilisest osast kirjeldatakse perekonna olemust ja Eesti perepoliitikat. Uurimistöö empiiriline osa sisaldab intervjuude analüüsi. Intervjuueeritakse Kuressaare Gümnaasiumi õpilasi, kelle üks või mõlemad vanemad töötavad võõrsil. Lisaks antakse töö empiirilises osas ülevaade uurimuse teostamisest: eesmärkidest ning meetodist, kirjeldatakse analüüsimeetodikat, iseloomustatakse valimit, esitatakse analüüs ja uurimistulemused.

1. PEREKONNA KUI SÜSTEEMI TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Perekond kui süsteem

Klassikalise 20. sajandi G.P. Murdocki (1949) definitsiooni kohaselt moodustavad perekonna erinevast soost täiskasvanud, kelle vahel on ühiskonna poolt aktsepteeritud seksuaalsuhted, kes kasvatavad ühiseid või adopteeritud lapsi, omavad ühist eluaset ja majapidamist. Elu jooksul on inimene seotud kahe perekonnaga:

- 1) orientatsiooniperekond – kuhu ollakse sündinud;
- 2) prokreatsiooniperekond – perekond, mis ise luuakse. (Neudorf 2012)

Perekonna määratlusi on palju ja erinevaid, kuid vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) definitsioonile koosneb perekond mehest ja naisest, kes elavad koos isiklikul või üüritud elamispinnal; antud määratlus hõlmab ka vanemat ja tema vallalist bioloogilist või adopteeritud last (Kutsar, D. 2003: 88).

Medar on sõnastanud täpsemad nüansid perekonna olemuses. Tema sõnul seostatakse perekonnaga kahest või enamast isikust koosnevat gruppi, mille liikmed on omavahel seotud veresuguluse, abielu või adopteerimise kaudu ning kes jagavad ühist vara. Samas määrab tema sõnul perekond kui üks tähtsaim ühiskondlik institutsioon isiksuse kujunemise ja sellest sõltub nii iga järgneva põlvkonna arvukus kui ka elukvaliteet. (Medar 2002: 28)

Kraav toob välja Medariga sarnased mõtted. Ta leiab, et perekonnast on ikka räägitud kui hoolitsuse, turvalisuse ja elu jätkuvuse institutsioonist, sest perekond on ainuke identiteeti loov ja anoomia eest kaitsev institutsioon. Perekonna loodud inimsuhted kujutavad endast tänapäevalgi kõige pikaajalisemaid inimsuhteid, kuna kiiresti muutuv ühiskonnas kõik muud suhted lühenevad (suhted töökaaslastega, naabritega, ka tänapäevased sotsiaalse võrgustiku suhted). Kestvad inimsuhted aga pakuvad inimesele lühiaegsetest rohkem

kaitstust, võimaldades kindlamalt arvestada edaspidiseigi toetuse, ustavuse ja mõistmisega. (Kraav 2000: 37–41)

Tiit ja Kutsar rõhutavad, et perekonna iseloomulikud jooned on omavaheline armastus ja hoolivus ning vastastikuste kohustuste olemasolu. Samas leiavad nad, et üha sagedamini piiritletakse leibkonnana ühist eluaset jagavat inimgruppi. (Kutsar, D., Tiit, E-M. 2000: 12)

Samamoodi Kutsari ja Tiiduga toob Asen perekonna puhul välja kohustuse kanda hoolt üksteise vaimse ja füüsilise heaolu eest. Ta leiab, et igal perekonnal on omad eripärad ja reeglid ning selle habrast tasakaalu võivad kõigutada mitmed tegurid, nagu haigus, tööta jäämine, lapse sünd (Asen 1999: 8–10).

Töö autori jaoks on erinevaid definitsioone arvesse võttes perekonna oluliseks osaks ja indikaatoriks lapsed. Kui perele omane tasakaal saab häiritud, peegeldub see kõige ilmekamalt just laste peal.

Beck on rõhutanud, et perekonna traditsiooniline ühtsus võib laguneda otsuste tõttu, mida temalt nõutakse näiteks tööturu, tööhõivesüsteemi, õigussüsteemi vms poolt (Beck 2005: 152). Kui töö tõttu ollakse pikalt kodust ära, tekitab see sisemisi pingeid ning kodus ei suudeta piisavalt puhata. Sellest võivad tekkida probleemid, mis võivad soodustada ka perekonnasidemete nõrgenemist.

Perekonna kui institutsiooni areng on tihedalt seotud muutustega ühiskonnas. Kutsari sõnul on Eesti perekond viimase sajandi jooksul läbi teinud ridamisi muutusi, milleks on sündimuse vähenemine, vabade kooselude kasv, abielude vähenemine, lahutuste arvu kasv, laste saamise nihkumine hilisemasse vanusesse, ühe vanemaga perekonnad, homopaarid ja lasteta paarid (Kutsar, D. 2003: 26).

Mõned aastad enne Kutsarit tõi Annuk (1999: 14) välja järgmised perekonnavormid:

- 1) registreeritud abielu – kooselu, mille ühiskond on tunnistanud kehtivaks;
- 2) vabaabielu – perekond elab koos, kuid seaduse silmis seda perekonda ei eksisteeri;
- 3) ühe vanemaga perekond – on tekkinud kas planeeritult (üksik naine või mees on seotud lapse/lastega) või siis planeerimatult (üks vanem on surnud või pere juurest lahkunud);
- 4) lastetu perekond – perekond, kes ei saa või ei soovi järglasi (kas hetkel või üldse kogu elu jooksul);

5) visiitabielu – mees ja naine on abielus, kuid ei ela koos (kas tingituna töökohast või iseloomuomadustest);

6) külalisabielu – ei olda abielus ega elata koos, kuid omatakse ühiseid lapsi ja eemal elav vanem võtab nende kasvatamisest osa nii moraalselt kui ka materiaalselt. (Annuk 1999: 14)

Kagadze jt toovad välja, et ehkki kooseluvorme on tänapäevases maailmas palju ning ka perekonna ülesanded on ajaloo jooksul muutunud, on perekond inimese ja ühiskonna jaoks endiselt oluline (Kagadze jt 2007: 18). Hoolimata aga perekonnatüüpide paljususest ja ühiskonna tolerantsusest pereelu suhtes, on Kutsari sõnul siiski soosituimaks peretüübiks kahe vanema ja lapse või lastega perekond, mille puhul ei ole määrav mitte seaduslik abielu, vaid partnerite vastastikune usaldus ja veendumus suhte püsivuses (Kutsar, D. 2003: 26). Annuk aga arvab, et mõni abieluvorm kaitseb paremini perekonnaliikmete, eriti laste huve (registreeritud, visiitabielu), teiste puhul on eesmärgiks seatud pigem mehe ja naise nauditavad suhted (vabaabielu, külalisabielu). Oluline on aga tema arvates silmas pidada kiiresti muutuva ühiskonna toimet nii täiskasvanute kui ka laste psüühikale ja käitumisele. (Annuk 1999: 14–15) Lapsed vajavad vanemate poolset pühendumist ja tähelepanu, et saavutada võimalikult usaldusväärseid pereliikmete vahelisi suhteid. Paraku nõuab tööturg tihti ametialast liikuvust. Abielu ja perekond nõuavad aga vastupidist.

Pincus ja Minahan (1973) väidavad, et inimeste rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest. Inimesi võivad aidata kolme liiki süsteemid:

- mitteformaalsed süsteemid, nagu perekond, sõbrad, kolleegid;
- formaalsed süsteemid, nagu kogukonnagrupid või ametiühingud;
- ühiskonna poolt loodud süsteemid, nagu haiglad ja koolid. (Payne 1995: 112)

Kuna perekond kuulub mitteformaalsete süsteemide hulka, saab peres toimuvat seletada süsteemiteooriast lähtuvalt.

Süsteemiteooria on avaldanud sotsiaaltööl suurt mõju alates 1970-ndatest aastatest ja peaaegu sama kaua on see olnud ka vastuoluliste arvamuste objektiks (Payne 1995: 110). Süsteemiteooriad sotsiaaltöös pärinevad von Bertalanffi üldisest süsteemiteooriast.

Kõik organismid on süsteemid, mis koosnevad allsüsteemidest ja need on omakorda supra-süsteemide osad. Tavaliselt jagatakse süsteemiteooriad kahte rühma: üldine süsteemiteooria ja

ökoloogiline süsteemiteooria. On tehtud katseid, et eristada ka kolmandat suunda sotsiaalsete süsteemide teoorias, mis toetub Parsons'i süsteemide sotsioloogilisele analüüsile ühiskonnas. Teooriat rakendatakse sotsiaalsete süsteemide, nagu grupid, perekonnad ja ühiskonnad, aga ka bioloogiliste süsteemide kohta. (Payne 1995: 110)

Collins'i jt arvates on kõik pered sotsiaalsed süsteemid, s.t iniviidid ja suhted mõjutavad üksteist. Süsteemiteooria aitab mõista, näha, kuidas probleemid tulenevad peresuhetest ja läbikäimisest (Collins, Jordan, Coleman 2007: 42).

Perel kui süsteemil on oma koostisosad ja tuleb teada, et pered püüavad tasakaalustada muutusi ja stabiilsust; muutus ühes pereliikmes mõjutab kõiki pereliikmeid; pere kuulub suuremasse sotsiaalsesse süsteemi ja hõlmab palju alasysteeme; pere toimib väljakujunenud reeglitele vastavalt (Collins, Jordan, Coleman 2007: 44).

Sillamaa järgi on igal ajahetkel süsteem teatud seisundis, mille jada annab meile infot süsteemi käitumisest. Kõikide süsteemide puhul on oluline stabiilsus ehk süsteemi protsesside teatav püsivus, säilivus, koonduvus (Sillamaa 1999: 71).

Carter ja McGoldrick (1989) rõhutavad aga, et perekond on ajas liikuv süsteem. Nad usuvad, et perekonna stress on suurim üleminekul ühest arengustaadiumist teise ning sümptomid ilmnevad suurema tõenäosusega siis, kui toimuvad häired või nihked käsilolevas arengustaadiumis. Nende sõnul on oluline mõista, et inimesel ei ole eriti valida, kas olla pereliige või mitte. Lapsed ei vali sündimist perekonnasüsteemi ja kui laps on kord sündinud, siis pole vanematel muud valikut kui olla vanemad. Ainult abiellu astutakse vabatahtlikult ja ka see ei kehti kõikide kultuuride kohta. Eraldi elamine ja lahusus ei vabasta tegelikult inimesi süsteemist. Inimesed ei saa seda muuta, kellega nad on seotud keerukas perekonnasidemete võrgustikus, mis läbib paljusid põlvkondi. (Carter, McGoldrick 1989: 4–7; Barker 2002: 19)

Kreemi järgi on kõigist kõige tähtsam sotsiaalne süsteem perekond. On teada, et tugev perekond on kokkuhoidev ja aitab inimestel üle elada luhtumisi ning isegi suuremate sotsiaalsete süsteemide õnnetusi. Igasugusel perekonna lagunemisel on kõige laastavam toime igale perekonnaliikmele. (Kreem 1995: 121)

Feldmani ja Scherzi järgi on perekond inimese igapäevaelus väga tähtis, sest seal valmistatakse eluks ja selle ülesanneteks. Perekonnasüsteemis on inimene kui osaleja, andja,

vastuvõtja ja kaasalööja inimestevaheliste kogemuste võrgustikus. Selles võrgustikus on mitmeid allsüsteeme ehk erinevaid suhteid: abikaasad, lapsevanemad, lapsevanemad ja lapsed. Kuid igal isikul nimetatud süsteemis on lisaks ühistele eesmärkidele ka eraldiseisvaid sihte ning probleeme. (Feldman, Scherz 2007: 64 – 65)

Kreem arvab, et kui perekonnasüsteem on positiivne, õhutab see inimesi oma elu paremaks muutma ja aktiivselt ühiskonnaellu sekkuma. Kui aga süsteemis on puudujääke, on sel inimestele negatiivne mõju, sest inimeste vaba valikuvõimalus ning võimed elusituatsioonidega toime tulla on piiratud. Inimesed mõjutavad süsteemide sees üksteist pidevalt ning saavad mõjutusi vastu ka süsteemilt endalt. (Kreem 1995: 121)

Barkeri sõnul on perekond avatud süsteem, kus toimub üle süsteemi piiride pidev informatsiooni sisse- ja väljavool. Kui piiri iseloom jääb muutumatuks ja väline keskkond ei muutu, saabub stabiilne seisund. Siiski kaldub enamike avatud süsteemide keskkond muutuma. Samas võivad muutuda ka piiri karakteristikud. Need avatud süsteemide omadused teevad võimalikuks muutuse ja arengu. Olukorda komplitseerib ka see, et iga üksik perekonnaliigegi võib muutuda. (Barker 2002: 27)

Süsteemiteoorias on olulised mõisted sisend ja väljund (*input ja output*), millest saab rääkida siis, kui elemendid mõjustavad kuidagi üksteist. Sisend on ühe elemendi väljund, mis omakorda on teise elemendi sisend, kui nende kahe elemendi vahel on suhe. See tähendab, et signaal, mida süsteemile või selle osale väliskeskkonnast antakse, on sisend. Väljund on reaktsioon, mille süsteem või selle osa sisendi mõjul väljastab. (Mereste 1987: 26-29)

Siplase sõnul võib ka perekonda vaadata kui sisend-väljund suhet. Perekonna üks eesmärkidest on kasvatada oma järeltulijatest inimesed, kes saavad ühiskonnas iseseisvalt hakkama, loovad omakorda perekonna, oleksid ühiskonnale kasulikud. Lapsevanemate lapse poole suunatud sotsiaalset, emotsionaalset ja intellektuaalset stimulatsiooni võib nimetada lapse isiksuse arendamiseks, mis pikemas perspektiivis tagab lapse sotsialiseerumise ühiskonda. Süsteemiteooriale tuginedes võibki nimetada lapsevanemate rolli lapse kasvatamisel teatavaks sisendiks ja kasvatuse tulemust väljundiks. Samuti on ju lapsed perekonnas üks osapool ning mõjutavad ja arendavad oma olemasolu ja käitumisega lapsevanemat kui inimest. (Siplane 2006: 21)

Kreem rõhutab, et tähtis on vaadelda perekonda selles süsteemis ehk ühiskonnas, kus ta elab. Ühiskondadeks või kogukondadeks nimetatakse inimesi, keda seovad ühes geograafilises piirkonnas elamisega ühised huvid. Selline ühiskond võib olla riik, maakond, linn, vald, küla või mõni osa neist. Kuna sellistes geograafilistes ühiskondades elavaid inimesi ei seo mitte ainult elamisega seoses olevad huvid, vaid ka kohustused, siis haarab see ühiskonna mõiste kõiki sealolevaid inimesi. Teiseks ühiskonna mõiste aluseks on funktsionaalsus, sisemine kokkukuuluvuse tunne, teatud väärtuste ja arusaamade üksteisega jagamine. Sellised ühiskonnad on funktsionaalsed süsteemid, mis kuidagi reguleerivad inimeste käitumist ja elu iseseisvates geograafilistes ühiskondades (Kreem 1995: 187). Sellisteks funktsionaalseteks süsteemideks võib nimetada ka näiteks sotsiaalsüsteemi või riiklikku perepoliitikat, mis inimestele, peredele ette nähtud toetuste ja teenuste abil nende elu reguleerib. Samuti reguleerivad meie kõigi elu suuresti seadused, milleta oleks ühiskond kaoses.

Inimene elab kogu aeg kahes maailmas: mikrotasandil, oma kõige lähedasemates inimsuhetes, ja makrotasandil, suurema ühiskonna osana. Kuigi need tasandid on teineteisest sõltuvad ja ühes aset leidnud muutused peegelduvad ka teises muutusena, ei ole nende õnnelikkus alati vastavuses. Ühiskonna heaolu ei taga inimese psüühilist heaolu; teiselt poolt võib makrotasandil taluda väga palju, kui lähikeskkond annab vajalikul määral tuge (Keltikangas-Järvinen 1992: 9).

Maslow (1970) vajaduste hierarhia kaudu saab subjektiivset heaolu kirjeldada põhi- ja kõrgemate vajaduste rahuldamise kaudu. Maslow järgi on baasvajadusteks füsioloogilised vajadused, milleks on toit, jook, uni, seks. Kui nimetatud vajadused ei ole minimaalsel tasemel rahuldatud, ei aktiveeru järgmised vajadused. Baasvajadusteks on veel turvalisuse vajadus ehk inimese vajadus turvatunde, stabiilsuse, tuttava keskkonna järgi ning kuuluvusvajadus ehk inimese soov armastuse, sõpruse, ühtekuuluvuse ja aktsepteerituse järgi. Kui viimati nimetatud vajadused on rahuldamata, tunneb inimene end üksiku, abitu ja mahajäetuna. Baasvajaduseks on veel ka tunnustusvajadus, mis tähendab vajadust staatuse, prestiiži ja austuse järgi. Kui see vajadus on rahuldatud, tunnetab inimene oma võimeid ja on enesekindel. Inimese kõrgemaks vajaduseks on eneseteostuse vajadus ehk inimese soov kasutada kogu oma potentsiaali (Maslow 1970).

Siit võib järeldada, et kui peresüsteemis on midagi nihkes, midagi on paigast ära, võivad sellega seoses olla lapse baasvajadused rahuldamata, näiteks ei saa laps süüa või öösel magada, ning sellisel juhul ei saa me tema puhul rääkida heaolust.

Wright'i järgi on heaolu protsess, mis kulgeb läbi aja ning mida mõjutavad kõik ümbritsevad nähtused (viidatud Reinomägi 2007: 9 vahendusel). Ehkki Allardt'i järgi on heaolu seisund, mil inimese põhivajadused on rahuldatud, võib neid tinglikult pidada siiski protsessiks, sest tema poolt välja toodud põhivajadused tähendavad siiski mingit liikumist, edasiminekut. Tema arvates on põhivajadused need, mis tuleks rahuldada määran, mis on vajalik ellujäämiseks, kannatuste ning vastuvõetava sotsiaalse elu säilitamiseks. Allardt jagab põhilised inimvajadused materiaaleteks ning mittemateriaaleteks. Heaolu mõõdetakse kolme indikaatoriga, mis kajastavad heaolu erinevaid aspekte: omamine, kuulumine ja olemine (Allardt 1981: 102). Siin saab teatavaid paralleele tõmmata Maslow' vajaduste hierarhiaga.

Omamine on kirjeldatav selliste näitajate kaudu nagu sissetulek, elamispind, tööga hõivatus, töötingimused, tervis ja haridus. Elukvaliteet väljendub inimese suhtumises teistesse inimestesse, ühiskonda ja loodusesse. Kuulumist väljendab seotus kogukonna, pere ja organisatsioonidega. Olemine väljendub inimese seotuses ühiskonnaga ja elamises tasakaalus loodusega. Olemise näitajad väljendavad, millisel määral saab inimene osaleda tema elu mõjutavates otsustes ja tegevustes, tegeleda teda huvitavate tegevustega, turvatundes ning võimalustes nautida looduskeskkonda (Allardt 1981: 104-105).

Gothoni järgi ei ole heaolu seotud mitte ainult väliste asjaoludega, vaid oleneb ka sellest, kuidas suhtutakse oma elus ette tulevatesse piirangutesse ja kuidas olusid suudetakse ära kasutada. Heaolu sõltub ka oskustest oma elukvaliteeti mõjutavaid tegureid ära tunda ja väärtuste nimel tegutseda (Gothoni 2008: 11). Kuivõrd lapse heaolu sõltub eelkõige tema vanematest – sellest, kuidas vanemad suudavad lapsele tagada heaoluks vajaliku – on siinkohal oluline paralleelselt välja tuua sotsio-ökoloogiline teooria. Erinevad allikad rõhutavad ökoloogilise lähenemise olulisust lapse heaolu hindamise kontekstis.

Ameerika lastepsühholoog U. Bronfenbrenner on oma mudeli kaudu kirjeldanud lapse sotsiaal-võrgustiku toimivust. Selle sotsio-ökoloogilise teooria aluseks on arusaam, et muutus

ökoloogilise süsteemi mis tahes osas mõjutab süsteemi teisi osi, luues nõnda vajaduse tasakaalu saavutamiseks isiku ja tema keskkonna vahel (Tulva 1996: 16).

Sotsio-ökokultuurilise teooria kohaselt moodustub lapse heaolu teda ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast ja võrgustikust, mille mõjupiirkonda laps jääb. Eelkõige kuulub sotsiaalsesse keskkonda perekond.

Pincus'e ja Minahan'i (1973) järgi sõltub inimeste rahuldav elu nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest (viidatud Payne 1995: 110–112 vahendusel) ning peret saab selle teooria järgi vaadelda dünaamilise, keskkonnast sõltuva institutsioonina, kus välisele survele aitab vastu seista pere tugevus ja kokkukuuluvustunne.

Lapse mikrosüsteemi moodustab lapse kõige lähem ruumiline ja psühhosotsiaalne keskkond – eelkõige kodu ning seejärel lasteaed, kool, mängu- ja koolikaaslased. Määrava tähendusega lapse arengu jaoks on last kasvatavate täiskasvanute tegevusviisid ja omavahelised suhted, last mõjutab ka pere suurus ja struktuur ning tervis. Suurimat mõju lapse arengule avaldavad lapse enda jaoks tähendust omavad asjaolud. Laps saab eluks vajaliku kindlus- ja turvatunde ning kogemused kodus omandatud suhtlemistavade alusel.

Mesosüsteem hõlmab lapse ja keskkonna laienenud seoseid – kodu seost lasteaia, kooli jt institutsioonide ning laiendatud perega, s.h vanavanematega. Mesosüsteemis laieneb lapse suhtlusring väljapoole kodu ning selles etendavad olulist osa sõbrad, tuttavad ja naabrid. Eksosüsteemis mõjutavad lapse arengut vanemate sotsiaalsed suhted väljaspool kodu, vanemate töö ja tööga rahulolu ning ka meedia. Makrosüsteem on seotud kolme eelneva süsteemiga ja koosneb perele mõju avaldavatest etnilis-kultuurilistest, religioossetest ja sotsiaalmajanduslikest teguritest, olulisel kohal on ühiskonna hoiakud ja väärtushinnangud ning seadusandlus, millega on reguleeritud laste ja perede kaitse. (Tikerpuu, Tulva 1998: 13-14)

Isiksuseks kujunemiseks vajab laps armastust ja mõistmist, moraalse ja hingelise turvalisuse kogemist (Tulva 1996: 9).

Seega on perekond üks süsteem teiste süsteemide seas. Laps on selle kõige keskel üks pisike, ent väga oluline osa. Selleks, et tema käitumist, suhtumist ja tõekspidamisi mõista ning hinnata, tuleb mõista süsteemides toimuvat.

1.2. Perekonna funktsioonid ning ema ja isa roll perekonnas

Eesti tulevik on lapsed. Neile aga tuleb luua stabiilne ja turvaline sotsiaalne keskkond. Scarr (1993, viidatud Klefbeck ja Ogden 2001 vahendusel) väidab, et imikule on vaja vanemarolli täitjaid ning ühiskondlikku gruppi, milles on võimalik sotsialiseeruda. Veidi vanemate laste jaoks on tema sõnul olulised perekond ja sõbrad, kellelt õppida normaalseks nooreks ja tööning armastusvõimeliseks täiskasvanuks olemise reegleid. (Klefbeck, Ogden 2001: 23) Ka Niiberg rõhutab, et lapse arengus on tähtsal kohal kasvukeskkond, ennekõike perekond, kes on tema isiksuse kujundaja. Perekonnas omandavad lapsed valdava osa oma käitumismallidest, hoiakutest ja väärtusorientatsioonidest vanematelt (Niiberg 2010: 26). Kui laps ei saa luua teise vanemaga emotsionaalset sidet või juhul, kui see varakult katkeb, ei suuda ta seda luua ka noore täiskasvanuna (Niiberg 2010: 108).

Samal seisukohal on Nagel, kes leiab, et hävitatud pered seavad ohtu terve rahvuse kestmajäämisele. Ta rõhutab, et kui kodus on asjad valesti, kandub see edasi kooli ja avaldub koolikiusamise näol. (Nagel 2014) Seega on lapse arengu seisukohalt oluline terve perekond.

Perekonda tuleb võtta kui tervikut, sest ema ja isa mõju lapsele on erinev. Tavaliselt on ema see, kes lapse eest hoolitseb. Samas on isa abil lapsel kergem ema turvalisest lähedusest eemaldumine. Kui ema tähendab lapse jaoks eelkõige soojust, lähedust ja hoolitsust, siis isa kaudu tajub väike inimene kahe sugupoole olemasolu. Isa on see, kes aitab lapsel kujundada tema maailmapilti, eriti tasub silmas pidada seda, et pojalt on ilma isata väga raske oma mehelikkust arendada. Seega võib ainult emaga kasvamine jääda lapse arengu jaoks ühekülgseseks. (Laps...2014)

Esimestel elukuudel on imik seotud tihedamalt emaga. Ema on imiku esmane toitja, kuigi uurimused on näidanud, et tühja kõhu signaalist saavad nii ema kui isa ühtemoodi aru, sellest hoolimata on toitmine tavaolukorras ikkagi ema ülesandeks. Mida rohkem on isa oma lapsega imikueas koos ja temaga tegeleb, seda parem on see tulevasele omavahelisele suhtele. Kui mees osaleb lapse elus sünni hetkest peale, siis on suurem tõenäosus, et ta hakkab vastutama ka lapse edasise kasvatamise eest. Mees võib õppida laste kaudu kõnelemise, tunnete näitamise ja kuulamise oskust (Kempe 2000: 32).

Tänapäeval on väga tavaline rääkida soorollidest ja sellest, et kõik on võrdsed. See aga omakorda võib tähendada, et kumbki vanem ei pruugi lapsi hoida, sest mõlemal on õigus eneseteostusele. Hellsten väidab, et selgelt on märgatav suundumus ütelda lahti lapsevanema rollist ning selle tulemusena jäetakse lapsed üha enam saatuse hooleks. Lapse ihuvajaduste eest kantakse küll hoolt, aga hingehoiuks on järjest vähem võimeid (Hellsten 2008: 19). Tundub, nagu emad-isad ei saa ise täiskasvanuks, vaid kibelevad omaenda vajadusi täitma – nad tahavad säilitada õiguse ise lapseks jääda. On tavaline, et tänapäevased väärtushinnangud peavad tööks vaid seda, mille eest makstakse palka. Lapse eest hoolitsemist kiputakse pidama pigem ühiskonna ülesandeks, sest ema peab ju tööl käima ja karjääri tegema. Hellsten rõhutab, et vanemaroll ei ole nüüdisaegses kultuuris kuigi kõrgelt hinnatud, sest „kõigil on nii kiire eluga võidu joosta ja ennast teostada, et ei jää aega teiste eest hoolt kanda. Igauks hoolitsegu enda eest ise. Ja kui keegi selleks võimeline ei ole, siis hoolitsegu tema eest ühiskond“. (Hellsten 2008: 35) Nagel väidab, et meie ühiskond on praeguseks jõudnud selleni, kus peale on kasvamas terve põlvkond nn eurolapsi, kel vähemalt üks lapsevanem töötab välismaal. Ta lisab, et sagedased on ka sellised juhud, kus mõlemad vanemad on võõrsil tööl ja lapsed on jäetud vanavanemate kasvatada. (Nagel 2014)

Vanemaid on aga väga vaja. Nemad edastavad oma perele väärtusi ja traditsioone. Laps peab nägema tugevaks pereks kasvamise protsessi, sest vastasel juhul ei oska ta ise täiskasvanuna toime tulla. Näiteks kui on probleeme suhetes, siis põgenetakse või otsitakse uus elukaaslane. Ei proovitagi suhteid analüüsida ega kompromisse leida, sest oma mina ja heaolu on kõige olulisemad.

Niiberg on rõhutanud, et kodu on see koht, kust saab alguse inimese maailma avastamise rööm või röömutus. Kodus areneb või taandub inimsus. Paraku kiputakse kodu ja selle tähtsust üha enam ja enam alahindama ja üha rohkem lapsi kasvatatakse ning arendatakse mobiilsel teel. Selle tagajärjed ei jäta arvatavasti uues põlvkonnas oma mõju avaldamata. Tema sõnul on uuringud tõestanud, et telefonis lubatu kipub kiiremini ununema, seal öeldakse rohkem jämedusi ning antakse kergesti katteta lubadusi. (Niiberg 2010: 23)

Tuuliku sõnul on perekonnas nii naisel kui ka mehel täita palju erinevaid rolle. Traditsiooniliselt on naisel peamisteks ema-, abikaasa- ja perenaiseroll, mehel isa-, abikaasa- ja rahateenijaroll. Nende täitmine võib toimuda sujuvalt, harmooniliselt, põhjustamata rollide

omavahelist vastuolu. Kuid rollide vahel võib tekkida ka konflikt, kus üks segab teist (Tuulik 2006: 238). Põhjus on selles, et iga roll nõuab aega ja energiat, sest edukas soovetakse olla nii õpingutes, tööelus, lapsevanamana, elukaaslasena – ja selle kõige juures soovetakse olla õnnelik. (Karu 2007: 6)

Naise põhirolliks ajaloo vältel on olnud emaroll. Ema üksnes ei sünnita last, ta kujundab ka tema hinge, annab sellele inimsuhete ja maailmataju aluspõhja, mille peale see hiljem üles ehitatakse. (Tuulik 2006: 239). Isaroll on ajalooliselt olnud eelkõige suunav ja kontrolliv-karistav. Nüüdisaegses ühiskonnas käib mees tööl ja teenib raha, mida ta vajab perele kodu rajamiseks. Töökäimine ja rahateenimine on olnud ammustest aegadest need, millest on kõige otsemas mõttes sõltunud naise ja laste toimetulek. (Hellsten 2008: 273-274) Blankenhorn (1995, viidatud Sinkkonen 2001 vahendusel) on aga arvamusel, et tähtsaim ülesanne, mis ühiskond on mehele andnud, on isadus. Väidetavalt aitab see mehel olla seadusekuulekas, korralik kodanik ja sunnib teda arvestama teiste inimeste vajadustega. Veel väidab Blankenhorn, et isadus paneb mehe tegutsema laste heaks: tema mõjutab lapse identiteedi, isiksuse, moraali ja võimete arengut ning annab talle edasi oma väärtushinnangud ja kultuuri (Sinkkonen 2001: 18).

Paraku on isaduseuuringud näidanud, et kahe vanemaga perekondades viibib isa sageli nii harva kodus, et ei jõua lastele iseendast kuigipalju edasi anda. (Burgess 2000: 262) Niibergi arvate tõmbab soov paremale järjele jõuda üha rohkem isasid oma pere juurest ära. Aga kõik lapsed vajavad isa ning tema tunnustavat sõna. Seega peab Eesti mees tegema valiku: kas olla materiaalne isa, kes teenib pere ülalpidamiseks piisavalt raha, või vaimne isa, kes istub koos lapsega kodus. (Niiberg 2008: 124–126)

Isa ja lapse vaheliseks kiindumussuhteks on vaja regulaarset suhtlemist, kusjuures oluline on suhete kvaliteet, mitte kvantiteet. Laps, kelle arengus on isa täitnud soodsat rolli, suudab paremini välja arendada oma sisemised eeldused. Teisalt võib neil lastel, kellel tekib seoses isaga probleeme, tekkida psühholoogilisi häireid (Poolamets, Punab, Raun, Uljas 2000: 72). Sageli ei teadvusta mehed endale, kui suur vastutus neil oma lapse ees on. Isegi kui isa on füüsiliselt kohal, on tema emotsionaalne puudumine võrreldav füüsilise puudumisega. Eriti oluline on isa olemasolu poistele, kes võtavad viimase puudumist tunduvalt rohkem südamesse kui tüdrukud. (Leetmets 2005: 25–27) Kui isad tegelevad lastega, kulutavad nad

tunduvalt rohkem aega mängudele ja füüsilisele tegevusele kui emad, kusjuures poegade mängides on nad aktiivsemad ja julgemad kui tütardega. Põhjus võib olla selles, et isad samastavad end poegadega rohkem ja neil on kergem suhelda. (Russ 2003: 106–112) Lapsevanema ja lapse vaheline mäng on aluseks sellele, kuidas laps õpib teiste inimestega suhtlema. See on vahend lapse positiivseks emotsionaalseks arenguks. Emotsionaalne väljendumisvõime on aga aluseks headele suhetele omavanustega. Isa roll lapse emotsionaalses arengus on sama tähtis kui ema oma. Kui isa on domineeriv ja kontrolliv, ei õpi laps efektiivseid sotsiaalseid oskusi. Russi sõnul on eriti oluline isade roll lapse emotsionaalse regulatsiooni kujunemisel. Lisaks on täheldatud, et need lapsed, kelle elus isad olulist rolli mängivad, arenevad keeleliselt kiiremini ja neil esineb vähem käitumuslikke probleeme isegi siis, kui isad ei ela kodus. (Russ 2003: 108)

Ka lapse moraalses arengus on vanematel oluline osa. Igapäevased perekonnasisesed otsused mõjutavad lapse moraalsust tugevalt. Isa, kes on suure osalusega, soodustab lapse enesekontrolli ja vastutustundlikkust ning on oma käitumisega lapsele moraalseks eeskujuks. Need inimesed, kellel on olnud hoolitsev isa, on täiskasvanuna tõenäoliselt tolerantsemad ja mõistvamad kui isata kasvanud inimesed. Kui ema kaldub rõhutama ettevaatlikkust ja turvalisust, siis isa innustab saavutusi, sõltumatust ja riski, nõudes samal ajal ka rohkem distsipliini. Laps areneb kõige valutumalt ühiskonna täisväärtuslikuks liikmeks perekonnas, kus on mõlemad vanemad ning emad kalduvad rohkem hoolitsema ja isad kontrollima (Poolamets jt 2000: 30–33).

Kontrollimine seostub vajadusega seada lapse käitumisele teatud piirid. Piirid on vajalikud selleks, et laps õpiks toime tulema oma emotsioonidega ning oleks suuteline järgima teatud kokkuleppeid ja reegleid. Esialgu vajab ta selleks täiskasvanu abi, kuni väline kontroll muutub sisemiseks. Sinkkonen väidab, et traditsiooniliselt kuulub piiride seadja roll isale. Oluline on siinjuures teada, et juba ainuüksi isa olemasolu on lapse enesetunde ja väärikuse seisukohalt tähtis. (Sinkkonen 2001: 85) Isa ülesanne on leppida tõsiasjaga, et alati ei saa pakkuda ainult head. Tal tuleb vahel ka haavata ja piire seada, mis võib põhjustada pettumust ja pahameelt. Piirangud on aga vajalikud ja lapsel on neist kasu, eriti kui kiirus kasvab liiga metsikuks. Väga vale on arusaam, et lastele piiride seadmine on negatiivne ja kõige lubamine positiivne. (Sinkkonen 2001: 92–94)

Lapsed, kelle arengus isa on täitnud positiivset rolli, suudavad välja arendada oma personaalsed ressursid ja sotsiaalse kompetentsuse. Lastel, kellel selles osas on vajakajäämisi, võivad tekkida psühholoogilised probleemid. Kui on tegemist efektiivse isaga, areneb lapsel välja positiivne arusaam endast, enesekindlus, moraalsed omadused, intellektuaalne ja sotsiaalne kompetents (Uljas jt 2003: 98).

Paraku võib isarolli murenemise ja kadumise ilminguid näha kõikjal. Ehkki sotsiaaluuringu andmetel leidis 2004. aastal 88% küsitluses osalenud Eesti meestest, et mehe prioriteediks peaks olema tema perekond, tõdesid ligi pooled mehed, et töö ei võimalda neil pühendada piisavalt aega oma elukaaslasele ega perekonnale (Karu 2007: 49). Isaduse tähendus peitub aga igapäevakogemustes. Isadus, võrreldes emadusega, on palju rohkem mõjutatud peres ja ühiskonnas valitsevate jõudude poolt. Isaduskultuur ja isade käitumine muutub koos sotsiaalse ja poliitilise olukorraga. Iga generatsioon kujundab oma arusaama isa ideaalist, järgides oma aega ja tingimusi. Russ on välja toonud neli olulist sotsiaalset trendi, mis kirjeldavad tänapäeval kasvava lapse konteksti: naiste osalus tööturul on suurenenud, kodust eemal elavate isade hulk on suurenenud, isa osalemine nn terves perekonnas on suurenenud ning perekonnad on kultuuriliselt mitmekesisemad (Russ 2003: 107). See kõik jätab jälje lapse arengusse. Inimarengu seisukohalt on oluline, et lapsepõlves oleks tunda mõlema lapsevanema tuge, sest sel ajal kujunevad välja tulevase indiviidi elu suunav iseloom ja väärtushinnangud. Kui see etapp jääb aga vahele, on tulemuseks järjekordne katkine inimene. (Nagel 2014)

Lapsepõlve tähtsaim ülesanne on sotsialiseerumine. Lapse arengut mõjutavad paljud olulised tegurid. Üks olulisematest on tingimusteta hoolitsuse ja armastuse saamine ja seda saab laps kogeda täisväärtuslikus perekonnas. Hästi toimiv perekond ja seal valitsevad hoolivad suhted annavad lapsele kindlustunde, et ta on armastatud just sellisena, nagu ta on, ükskõik mis ka ei juhtuks. Nii kasvab lapsest ennast ja teisi väärtustav inimene.

1.3. Eesti Vabariigi perepoliitika põhisuunad

Perepoliitika on üks osa sotsiaalpoliitikast, mis on tihedalt seotud mitmete teiste poliitikatega: tervishoiu-, maksu-, haridus-, töö- ja majandus- jt poliitikatega. Perepoliitika sisu on tavaliselt

suunatud riigis valitseva demograafilise olukorra mõjutamisele, kasutades selleks erinevaid strateegiaid (Kutsar 2003: 150). Eesti perepoliitika peamisteks eesmärkideks on Eesti rahvastiku positiivne iive, sündimuse kasv keskmise eluea pikenemise ja elukvaliteedi tõstmise teel, laste ja lastega perede elukvaliteedi parandamine, pere- ja tööelu ühitamine ja laste kasvatamise väärtustamine (Zdanovitš 2009). Perepoliitika eesmärgiks on just nende perekondade abistamine ja toetamine, kellel ühel või teisel põhjusel ei õnnestu oma põhifunktsioone täiel määral täita. Perepoliitika all mõistetakse enamasti meetmeid, mis on suunatud otseselt perekonnale ja püüavad suunata perekonnakäitumist. Nendeks võivad olla peretoetused, vanemapuhkused ja lastehoiu korraldamine. Sinna alla võib lugeda ka kõiki riigi poliitikavaldkondi, mis mõjutavad lastega perede heaolu. (Rahvastikupoliitika alused 2009–2013)

Kanter väidab, et kuna perepoliitika osa sündimuse mõjutamisel on piiratud ja seisneb eelkõige selles, et riik saab vähendada sotsiaalseid ja majanduslikke takistusi, mis sunnivad inimesi laste saamisest loobuma või laste sündi edasi lükkama, on perepoliitika eesmärgiks eelkõige perede suurem heaolu ja parem elukvaliteet, millega võib ühtlasi kaasneda enamate laste sünd. Kuna pereelu ei alga ega lõpe lapse sünniga, vaid kestab kogu eluea, pole üksnes lapse sünnihetkele ja väikelapseeale suunatud perepoliitika kestlik. Perepoliitika seisukohast vaadatuna võivad pered vajada tuge ka lapse kasvades ja elu muudelgi perioodidel. (Kanter 2011: 38–39)

Euroopa Liidu põhimõtete kohaselt määratleb iga liikmesriik oma perepoliitika ise, lähtuvalt konkreetse maa sotsiaalsest ja demograafilisest olukorrast ning traditsioonidest ja vajadustest. Euroopa Komisjoni hinnangul tuleb perekonnainstitutsiooni kaitsta ja rakendada selleks efektiivseid perepoliitilisi meetmeid. Väärtustada tuleb ka perekonna rolli põlvkondadevahelise solidaarsuse loomisel ja edasiandmisel ning naiste ja meeste võrdõiguslikkuse tagamisel pere- ja tööelus (Kutsar 2003: 129).

Kanter väidab, et Eesti perepoliitikat on vaja pidevalt arendada, sest olud ja pereelu on viimaste aastakümnetega palju muutunud. Eelmisel sajandil vähenes sündimus, tõusnud on keskmine oodatav eluiga, inimesed abielluvad ja saavad lapsi hilisemas eas, abielu osatähtsus on vähenenud ja vaba kooselu kasvanud, lahutuste arv on kõrge ja üha rohkem lapsi elab nn taasloodud peres. Samuti on põhjust rääkida samasooliste kooselust, kus kasvavad lapsed.

Riigil tuleb perepoliitika kujundamisel nende muutustega sammu pidada ja arvestada perede muutunud vajadustega. Eesti ühiskond näib Eesti peredelt ja perepoliitikalt ootavat eelkõige rohkem lapsi. (Kanter 2011: 38)

Laste ja perede arengukava järgi on Eesti perepoliitika iseloomulikest näitajatest vaja muuta järgnevat:

- Eesti perepoliitikat kirjeldatakse kui sünnile suunatud perepoliitikat, sest perepoliitilised hetked on valdavalt suunatud lapse sünnihetkele ja väikelapseeale. Pikemas perspektiivis puudub sellise suunitlusega poliitikal positiivne mõju;
- perepoliitikat Eestis iseloomustab rahaliste toetuste ja hüvitiste domineerimine, kuid pered vajavad ka kaudset, teenustena antavat tuge, mis jõuaks suurema tõenäosusega oma eesmärgini ehk laste hüvanguks;
- ema ja lapse kesksus meie perepoliitikas on küll loomulik, kuid niivõrd kinnistunud hoiakud ja stereotüübid takistavad mõlema vanema aktiivset osalust lapse kasvatamisel;
- meetmete vasturääkivus, eriti peretoetuste ja hüvitiste osas, on ressursside raiskamine ja takistab perepoliitika terviklikku arendamist (Laste ja perede arengukava 2012–2020, 2011).

Laste ja perepoliitika üldiseks eesmärgiks on turvalisuse tagamine lastega peredele, mis võimaldab realiseerida soovitud laste sünni, ning lastele ja noortele turvalise kasvukeskkonna tagamine. Laste- ja perepoliitika ülesanneteks on laste ja lastega perede elukvaliteedi parandamine, töö- ja pereelu ühitamise toetamine ning laste kasvatamise väärtustamine (Rahvastikupoliitika alused 2009–2013: 3).

Laste ja perede arengukava 2012–2020 (2011) peaesmärk on laste ja perede heaolu suurendamine ning elukvaliteedi tõstmine, soodustades seeläbi laste sündi. Peaesmärgi saavutamiseks on püstitatud viis strateegilist eesmärki:

- Eesti laste- ja perepoliitika on teadmispõhine ja ühtne, et toetada ühiskonna jätkusuutlikkust;
- Eesti on positiivset vanemlust toetav riik, kus pakutakse vajalikku tuge laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel, et parandada laste elukvaliteeti ja tulevikuväljavaateid;
- Lapse õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitseüsteem, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda;

- Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem, et pakkuda perele püsivat kindlustunnet;
- Meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks, et soodustada kvaliteetset ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaelu. (Laste ja perede arengukava 2012–2020 (2011))

Analüütik Marre Karu arvates on riskirühmaks üksikvanemad ja paljulapselised pered, kellega tuleks tegeleda ning kelle toimetulekuraskuste taga olevaid põhjuseid täpsemalt uurida. Ta lisab, et oluline on vaadata, milline on riigi tugi erinevas vanuses lastele ja nende peredele. „Eestis on väga palju ühe vanemaga peresid ning tuleks mõelda sellele, kuidas vanemahariduse, suhtenõustamise ja muude teenuste abil oleks võimalik ennetada perede lagunemist. Ka meeste tervisel ja varasel suremusel on siin oluline roll. Kahe vanemaga peredes on väikseim vaesusrisk, kui mõlemad vanemad töötavad. Naiste tööhõive on aga lapse sünni järgselt suhteliselt madal, mis on osaliselt tingitud lapsehoiuteenuste nappusest” (Praxis 2011).

Viimaste aastaste keeruliste majanduslike olude tõttu on vaesus kasvanud ning teistest enam on halvenenud just laste olukord. Kindlasti on seda mõjutanud 2008. ja 2009. aastal järsult suurenenud töötus. Uuringute kohaselt on suuremas vaesusriskis pered, kus on üks või mitu töötut pereliiget, aga ka ühe vanemaga, lasterikkad ning hooldamist vajava pereliikmega pered. Arvestades asjaolu, et lastel endil on väga vähe võimalusi enda olukorra parandamiseks midagi ette võtta, on eriti oluline, et riik laste vaesuse vähendamisele tähelepanu pööraks, kindlustades lastele igakülgset võimalust turvaliseks ja tervislikuks kasvukeskkonnaks ja arenguks. (Vaesus ja... 2011: 26)

On leitud, et riiklikud perepoliitilised meetmed on suunatud valdavalt lapse sünnile ja väikelapseeale, riiklike perepoliitiliste meetmete näol on valdavalt tegemist rahaliste siiretega ning Eesti perepoliitika on ema ja lapse keskne. (Tamppuu2009: 8) On ju pärast lapse pooleteiseaastaseks saamist riik ta põhimõtteliselt unustanud. (Laan 2009)

Lastekaitse liidu esindaja Külle Kadariku hinnangul soosib praegune Eesti perepoliitika perekondi, kus on kaks vanemat, kellel on keskmisest suurem sissetulek ja kes saavad lapsi 30ndates eluaastates ning piirduvad enamjaolt ühe lapsega. (Eesti...2009)

Eesti, nagu enamuse Euroopa riikide, suurim probleem on demograafiline olukord, iibeprobleem. Riigiti on sellele probleemile lahenduse leidmiseks kasutusel erinevad perepoliitilised meetmed. Tänu heldele vanemahüvitisele võib öelda, et Eestis on sünde toetav perepoliitika. Üksnes vanemahüvitis ei ole terviklik lahendus iibeprobleemidele, vaja on ühtset perepoliitika seadustepaketti. On oluline, et riik võtaks laste kasvatamisel suurema vastutuse enda kanda nii lapse esimestel aastatel perekonnas hooldamist toetades kui ka hiljem lastehoiu teenustele, haridusele ning huvitegevusele üldist ligipääsu luues.

1.4. Eesti töömigratsioon ja saarlaste väljaränne

Inimesed on ajaloo vältel rännanud ühest piirkonnast teise, otsides paremat elukvaliteeti. Tänapäeva globaliseeruv maailm võimendab seda protsessi veelgi ning suurendab kodumaalt lahkuvate inimeste osakaalu.

Välisränne ja sellega tihedalt seotud ning kaasnev töömigratsioon on olnud ja on praegugi nii rahvusvaheliselt oluline uurimisteema kui ka tähtis riikide sotsiaal-majandusliku ning demograafilise olukorra mõjutaja (Krusell 2009: 46).

Migratsioonis nähakse sageli kohanemise mehhanismi, millega püütakse leida võimalusi ellujäämiseks, majanduslikult raske olukorra leevendamiseks (Kok 2004: 137). Migratsiooniteemad on muutunud järjest igapäevasemaks kõneaineks meedias ja poliitikas ning väga raske on leida inimesi, kelle tutvusringis poleks ühtegi välismaale tööle läinud inimest. Migratsioonipoliitika mõttes kuulub Eesti Euroopa Liiduga ühte ruumi, kus kodaniku üks põhiõigus on elada ja töötada teises liikmesriigis, kuid samas tuleb arvestada asjaoluga, et inimese asumisega teise riiki kaasneb ka palju negatiivseid tagajärgi. (Järv 2007: 2)

Töömigratsiooni mõjutab peale töötasu, mis on peamine motivaator, ka kultuuriline aspekt ja sihtriigis peamiselt räägitava keele oskus. Samuti ei ole vähem oluline geograafiline asukoht, mis näiteks minekuotsuse sageli Soome kasuks kallutab. Soome on Eesti jaoks olnud erilisel kohal, sest ollakse naaberriigid ja ka ajaloolised sidemed on tugevad. Soomes töötamise eelis on ka see, et peresidemete nõrgenemise oht on tunduvalt väiksem kui kaugemate riikide puhul.

Tööealise ja majanduslikult aktiivse rahvastiku migratsioon Eestist välja ei soodusta majanduslikku arengut ning mõjutab negatiivselt demograafilisi trende. Positiivsena võib hinnata ajutiselt välismaal töötavate inimeste suure osa sissetulekute jõudmist Eesti majandusse. Samas on äärmiselt oluline see, et välismaale tööle suundunud mõne aja pärast Eestisse tagasi tulevad, seni on enamik ajutiselt tööle suundunud seda ka teinud. Kõige olulisem põhjus, miks Eestisse tagasi pöörduakse või seda planeeritakse teha, on see, et ei taheta oma perest eemal olla. (Krusell 2009: 57)

Ühelt poolt on positiivne, et inimesed omandavad välismaal uusi teadmisi ja töökogemusi, sest uute teadmiste kasv soosib positiivselt päritoluriigi majanduse arengut. Selle puhul on oluline, et inimesed pöörduksid tagasi Eestisse, leiaksid siin tegevust ja/või oleksid koduriigiga pidevas kontaktis. Kuid arvestades Eesti ja potentsiaalsete sihtriikide sissetulekutaseme umbes kolmekordset erinevust, jääb kõrgem palgatase väljarännet mõjutama ka lähiajal. (Veidemann 2010: 27)

Statistikaameti andmeil lahkus 2012. aastal Eestist 4657 inimest rohkem kui aasta varem – 10 871. Rahva ja eluruumide loenduse (REL 2011) andmetel töötab Soomes 15140, Norras 1872, Rootsis 1532, Venemaal 1357, Suurbritannias 732 ja Saksamaal 616 Eesti püsielanikku. Globaalses majanduses suureneb rahvusvaheline kaubandus, kapitali liigub vabalt üle piiride ja ka tööjõudu oodatakse konjunktuuri ja vajaduste järgi liikuvat. Hiiglaslikud globaalsed tööjõuturud pakuvad tööandjatele võimaluse kulude vähendamiseks võõrtööjõudu kasutada. Rahvusvahelised ettevõtted soosivad soodsat, liikuvat ja suhteliselt paindlikku tööjõudu, keda saab tähtajaliselt palgata või tööjõudu vahendavate ettevõtetele rentida. Eriti tahavad ettevõtted suurendada kõrgelt koolitatud inimeste liikuvust.

Tegelikult võib välisriikides elavate eestlaste arvu vaid oletada ja Rahvastikuregistri andmed ei lähe tihtipeale kokku asukohariigi andmetega. Näiteks mõned andmed 2012. aasta 1. jaanuari seisuga: Ameerika Ühendriigid 2791/25000, Austraalia 1681/8000, Suurbritannia 3208/10000, Iirimaa 928/3000, Iisrael 439/1500, Itaalia 244/832, Hispaania 340/1859. (Rahvastikuregistri andmed/ asukohariigi andmed). Väidetavalt on rahvastikuregister viimastel aastatel kõvasti paranenud, kuid sageli on Eestil ja asukohamaal erinevad andmed. Ainus erand, kellega registreeritud andmed eriti ei erine, on Soome. Siiski ütleb rahvastikuregister

püsivalt Soomes elavate kodanike suurusjärguks 33000 ja välisministeerium arvestab juba vähemalt 51000ga. (Välisriikides...2012)

Kui aga vaadelda Statistikaameti leibkonna ülduuringut, annab see näiteks võimaluse vaadelda 2003.–2008. aastal välismaal töötanud Eesti residentide sotsiaal-demograafiliste tunnuste järgi. Sealsed tulemused ei ole väga üllatavad. Enamik välismaal töötanud Eesti residentidest on mehed, eelkõige on nad nooremad inimesed ja ligi pooltel välismaal töötanutest oli kas kutse- või keskhariidus. Kõrghariidusega inimeste osatähtsus oli kõige väiksem. Kogu Eesti tööturu võrdluses oli erinevusi ka kodakondsuse ja koduse keele järgi. Välismaale tööle suundunute seas oli rohkem Eesti kodakondsusega ja koduse keelena eesti keelt kõnelevaid inimesi. (Krusell 2009: 49–50)

Hadleri sõnul on otsus migreeruda etapiline protsess. Kõigepealt kujuneb inimesel siht, millele järgneb kulude ja tulude võrdlemine ning alles siis toimub tegelik liikumine. Seda aga juhul, kui migratsiooniga kaasnevad tulud on kuludest suuremad. (Hadler 2006: 4)

Põhjuseid, miks välismaale tööle minnakse, võib laias laastus jagada kolme suurde rühma. Esiteks soov leida vaheldust töö- ja eraelus või õpingutes ning seiklushimu. See on ajendiks valdavalt noorele inimesele, kes on valmis välisriigis tegema hooajalisi või juhutöid. Sellisel juhul kulub suur osa ajast reisimisele ja kohaliku kultuuriga tutvumisele. Välismaale minemise eesmärk on sel juhul (üli)koolijärgne puhkus, eneseleidmine või keelepraktika. Teiseks välismaale minemise põhjuseks võib olla erialane väljakutse Eestist väljaspool. Sellisel juhul on tegemist väga kitsa eriala asjatundjatega, kes soovivad saavutada oma teadmistes uut taset ja teenida oma oskustele väärilist palka. Võib ka olla, et nendele inimestele on tehtud välismaalt otse pakkumine. Siia rühma kuuluvad näiteks teadlased, arstid, tippspetsialistid, oskustöölised, ametnikud ja konsultandid. Kolmandaks välismaale minemise põhjuseks võib olla tööpuudus kodumaal. Kui inimene on sundolukorras ja välismaal tekib olukord, kus tuleb leppida madalama taseme ja raskema tööga, eeldab see tugevat vaimu ning kompromisside tegemise oskust. (Rajaleidja 2013)

Karnau kirjutas 2007. a Postimehes, et välismaal töötab 33 000 eestlast. Motiivide kohta, mis sunnib inimesi Iirimaa, Norra või Soome tööle minema, ei olnud tal tõendeid. Tema arvates oleks liiga lihtne arvata, et põhjuseks oli raha. Ta tõi välja sotsioloogide arvamus, et eestlane ei aja meelsasti oma juuri välismaale. Pigem minnakse tegema üht kindlat tööd, et

teenida või niisama maailma näha. (Karnau 2007)_Seda, et noorte välismaale kolimise ainsaks põhjuseks ei ole raha, on rõhutanud ka Eesti vabariigi president Toomas Hendrik Ilves oma intervjuus Postimehele 2011. aasta oktoobris (Pors: 2011): „Ma olen väga murelik, kui ma loen ja kuulen, et põhjus lahkumiseks ja mitte naasmiseks on sageli Eestis tajutav sallimatus, hoolimatus ja tigidus. Hiljaaegu kinnitas seda veendumust ka peagi valmiv teaduslik uuring./.../Tuleksin küll, ütlesid inimesed, aga „seal“, ehk meil siin Eestis ollakse ebaviisakad ja teiste suhtes sallimatud.“ Presidendi sõnul on välismaal elavad eestlased eemal olles ära tundnud, et ei peagi olema tige, kuri ja ebaviisakas.

Paraku näitas REL 2011, et jätkub elanikkonna koondumine suuremate linnade ümbrusesse ning erinevad uurimused tõendavad ka seda, et palju minnakse välismaale. Loide on öelnud, et viimasel ajal on neid, kes Eestist lahkuvad, süüdistatud riigi reetmises ja kukutamises, ehkki mingit riigireetmist ei toimu, sest noor ei käsitle ennast ammu selle süsteemi vajaliku osana, kellel on tulevik ja kindel roll olevikus. Loide sõnul pole suurt vahet, kas noor istub oma toas maailma eest peidus või elab oma elu riigi-ja ühiskonnakaugena, liikudes sihitult ja kohta valimata ühelt lihttöölt teisele. Noore õlule on laotud koorem säilitada Eesti, aga too Eesti ei taha justkui noort säilitada. (Loide 2013: 5)

Kuid lisaks noortele lähevad välismaale ka vanemad. Viimasel ajal on levima hakanud elamise mudel, kus mõlemad vanemad töötavad välismaal või teises Eesti otsas, käivad harva kodus ja noor elab täiesti üksinda. Eestis eksisteerib nn laiendatud vanemlikkuse traditsioon, kus lapsed jäetakse pikaks ajaks lapsevanemate endi vanemate või õdede hoole alla. Nemad ei kompenseeri ühelegi lapsele oma ema ja isa. Pikk lahusolek oma vanematest mõjub lastele erinevalt. Igal juhul on distantsilt keeruline armastada ja tajuda, et oled armastatud.

Üldjuhul on välismaale töölemineku otsus keerulisem kui töökohavahetus Eesti piires, sest muutub kultuuriline ja keeleline keskkond ning nõrgeneb senine sotsiaalne võrgustik. (Krusell 2009: 50)

Samas tundub, et saarlaste töökohavahetus Eesti piires on mõneti võrreldav välismaale minekuga: keel muutub, kultuur muutub ja sotsiaalne võrgustik nõrgeneb. Välismaaga võrreldes on need muutused küll väiksemad, ent need on siiski muutused, mis häirivad tavaelu. Sellises suletud süsteemis, nagu on Saaremaa, pole just lihtne tööd leida. Kas minna tõmbekeskustesse ja jätta lapsed ning elukaaslane saarele ootama või võtta nad kaasa ja

alustada üheskoos uus elu? T. Hellsten on väitnud, et läänelik ühiskonna elu rajaneb suuresti mehelikel väärtushinnangutel. Tootmine, tõhusus, võistlusmoment, mõjutamine ja vallutamine on palju tähtsamad märksõnad kui hoidmine, lähedus, kodu rajamine, lihtsalt olemine, vaimsus ja oskus lõõgastuda. (Hellsten 2008: 250) Seega pigem minnakse üksi. Ehkki igauks tahab lastest kasvatada vastutustundlikud kodanikud, kes hooliksid oma kaaslastest, takistab unistuste peremudelit loomast perede majanduslik olukord.

Rahva ja eluruumide loenduse (REL 2011) andmetel loendati Eestis 1 294 455 püsivalt elavat inimest. Loenduse tulemused näitavad, et jätkub elanikkonna koondumine suuremate linnade ümbrusesse. Võrreldes 2000. aastaga on Saaremaal 4607 inimest vähem, rahvaarv vähenes 12,8%.

2013. aasta esimese kümne kuuga vähenes Saare maakonna elanike arv 327 inimese võrra. Suurim kaotaja oli Kuressaare linn, kes kaotas kümne kuu jooksul 259 elanikku. Valdadest oli halvim näitaja Mustjala vallal, kus elanikkond vähenes 37 inimese ehk 5 protsendi võrra. (Saare maakonnast... 2013)

2013. aasta 24. veebruaril rõhutas Eesti vabariigi president oma iseseisvuspäevakõnes järgmist: „Elada Eesti mistahes kohas ei tohi olla kanglastegu. Ning samuti, mida, kui üldse, saame teha, et ei kahaneks meie ühendused nii sisemaal kui ka välismaailmaga. Selmet vaielda, kas pidada ülal erinevates ülikoolides samu õppekavasid, vajame arutelu ja seejärel ka otsuseid selle kohta, millises mahus mida õpetada, et kõrgharidusega inimestel oleks just Eestis tööd palgaga, mis võimaldaks siin ka ära elada.“ Tihti jääb aga noortele mulje, et Saaremaal elamine justkui on kanglastegu ja seepärast kiputaksegi võõrsile rändama. Noored on innovaatilised ja mässumeelsed ja parema otsimine kuulub nende olemuse juurde.

Töö autor on arvamusel, et peapõhjuseks, miks inimene valib mingi piirkonna koduks, ei peaks olema mitte mingi kampaania, vaid pere traditsioonid, piirkonna tasakaalustatud areng, teenuste kõrge kvaliteet, hea ja turvaline elukeskkond, tasuv töökoht ning muu piirkonna elukvaliteeti puudutav. Saaremaale juurde toovad inimesi ikkagi töökohad ja konkurentsivõimeline palk. Põhjused, miks inimesed siit lahkuvad, on ülesaaremaalised – pikk tee pealinna, mujal kergemini leitav erialane töö, suurem töötasu, lastele parem kooliharidus, võimalus lihtsamalt oma äri korraldada kas siis paremate transpordiühenduste või suurema turu lähedaloleku tõttu. Saare maakonnas on paljud esmatarbekaubad transpordi

maksumuse tõttu kallimad kui mandril, turism mõjutab hindu kogu maakonnas ja ühendus mandriga on pikk kõigi maakonna elanike jaoks.

Karise sõnul on maapiirkondade võimekus pakkuda kohalikele inimestele teenuseid ning investeerida omavalitsuse arengusse ebahühtlane. Ühelt poolt on see üheks põhjuseks, miks noored ja tööealised maapiirkondadest lahkuvad, teisalt süvendavad need muutused rahvastiku paiknemises arenguerinevusi veelgi. Hõredaks jäänud maapiirkondade haldamine ja praegu veel sinna jäänute elu edendamine muutub seega üha raskemaks. (Karise 2013: 1) Kui Eesti-siseselt toimub pea iga päev hoogne pendelränne, see tähendab, et inimene ärkab ühes omavalitsuses ning sõidab seejärel teise omavalitsusse tööle või kooli, siis Saaremaa kontekstis selline võimalus puudub just geograafilisest eripärast tulenevalt. Karise sõnul tähendab tööinimeste lahkumine Eestist ja ümberpaiknemine Eesti-siseselt, samal ajal kui rahvastik järjest vananeb, uusi väljakutseid ja riske Eesti arengule nii kohaliku kogukonna tasandil kui ka riigile tervikuna. Vabariigi president aga ütleb, et elu peab olema võimalik ka ääremaal.

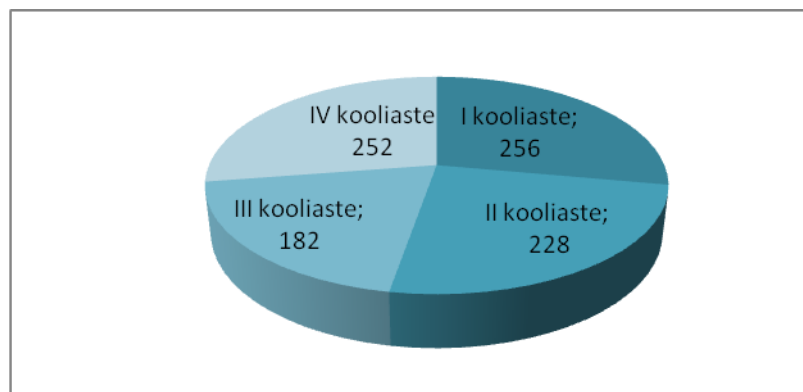
Saaremaa rahandusspetsialist Aivar Sõrm on öelnud, et „igal hommikul ärkab Saaremaa ühe saarlase võrra vaesemana ja kui niimoodi jätkub, siis peaks 2090. aastal 'viimane saarlane' süütama viimase jõuluküünla. Õnneks ei ole aga elu joonlaud ning arengud ei kulge sirgjoones, mis tähendab, et läbi ajaloo on ka demograafiline areng olnud tõusude ja mõõnadega.“ Sõrme sõnul on peamised põhjused, miks noored saarelt lahkuvad nõrk ja haavatav kohalik tööhõive struktuur ning välisettevõtetele vähe atraktiivne tööjõud. Muret tekitab areng, kus töökohad, mis vajavad tööjõudu, jäävad täitmata, kuna need pole palga või muude tingimuste poolest inimestele enam vastuvõetavad ja väljaränne jätkub. (Kuningas...2008)

Eesti saared moodustavad suhteliselt väikese rahvaarvuga, hõreda asustusega ja vähelinnastunud piirkonna. Majandusstruktuur on märkimisväärselt ühekülgne, tööjõu kvalifikatsioon pole kõrge ning infrastruktuuri seisund pole just parim. Kuigi saartel on ka mitmeid mandripiirkondadega võrreldes soodsaid arengueeldusi, jätkab isoleeritus saarte elu negatiivset mõjutamist ümbritseva maailma arengust hoolimata.

2. UURIMUS TAJUTUD VANEMLIKUST TOETUSEST JA TOIMETULEKUST ÕPILASTEL, KELLE VANEM TÖÖTAB VÕÕRSIL

2.1. Uurimuse kontekst: Kuressaare Gümnaasium kui õpilast toetav keskkond

Kuressaare Gümnaasium (KG), Saare maakonna suurim kool, on Kuressaare linna hallatav asutus, kus põhikool ja gümnaasium tegutsevad ühe asutusena. Koolis õpib 06.01.2014 seisuga 918 õpilast. Avatud on 38 klassikomplekti, nende hulgas ka üks väikeklass. Klassikomplektide suurusest annab ülevaate alljärgnev joonis.

Joonis 1. KG õpilased 2013/14 õa (autori koostatud).

KG püüdlused, visioon ja ideaal on kokku võetud kolme sõnasse: VABADUS, ILU, TÕDE – koolis püütakse töötada nõnda, et kooli kasvandikud oma edasises elus püüdleksid nendes sõnades väljendatud ideaali poole.

KG missiooniks on töötada nii, et kooliga seotud inimesed ütleksid: “Kuressaare Gümnaasium – ja tahadki koolis käia” ehk nad väljendavad oma rahulolu ja soovivad nimetatud töötada või õppida. Kooli eesmärgiks on kujundada eetiline, elus toimetulev inimene, elukestev õppija; pakkuda võimalikult paljudele õpetajatele ja õpilastele võimalust liikuda oma arusaamistes ja püüdlustes kõrgeimale eneseteostuse tasandile. Kooli põhiväärtused on avatus, innovaatus, paindlikkus; konservatiivsus püsiväärtustes ja sallivus, koostöö, osalus. (www.oesel.ee/kg)

Õpilase toetamiseks pakub kool erinevaid tugiteenuseid. Kool püüdleb selle poole, et pakkuda lastele haridusteel püsimiseks tuge ja arenguvõimalusi, lähtudes iga õpilase eripärast. Koolis töötavad mitmed tugispetsialistid: logopeed, psühholoog, sotsiaalpedagoog ja kaplan. Logopeedi ülesanne on lugemis- ja kirjutamiskustega laste järelaitamine logopeedilistes õpiabirühmades. Psühholoog pakub tuge nii õpilastele kui ka õpetajatele ja lastevanematele. Tema töövaldkonda kuuluvad lapse arengut mõjutavate tegurite hindamine (testimine, vaatlemine, intervjuerimine ja hindamistulemuste analüüsimine), nõustamine, loengud õpilastele, seda kõike koostöös lastevanemate ja teiste spetsialistidega. Vastavalt oma erialasele ettevalmistusele võib koolipsühholoog läbi viia ka koolitusi kooli personalile ja lastevanematele. Sotsiaalpedagoog tegeleb koolis ilmnevate sotsiaalsete probleemide ennetamise ja lahendamise, õpilaste nõustamisega ning kohanemis-, käitumis- ja õpiprobleemidega õpilaste sotsiaalse tegevusvõime ja toimetuleku toetamisega. Kaplan on õpetajaskonna, õpilaste ning lastevanemate usaldusisik. Kaplani töö koolis on iseloomult ennetustöö, mis aitab koolil paremini täita oma missiooni: olla avatud uuendustele, jäädes samas konservatiivseks püsiväärtustes. Kaplani töövaldkonnaks on nõustamine ja hingeheid, samuti eetika- ja religiooniõpetus.

Nimetatud spetsialistid moodustavad kooli tugisüsteemide meeskonna, kelle ülesanne on pakkuda KGs tugiteenuseid. Koostöös kooli personaliga tehakse tööd murede võimalikult varase avastamise ning nende lahtimõtestamise ja lahendamise nimel. Probleemid, millele tähelepanu pööratakse, on õpiraskused, koolikiusamine, käitumis- ja suhtlemisprobleemid, ärevushäired, koolistress, koolihirm, enesetapumõtted.

Koolis tegutseb õpilasabi ümarlaud, mille eesmärk on õppimist takistavate tegurite, õppimis- ja käitumiskuste võimalikult varajane äratundmine, ennetamine, leevendamine ning

kõrvaldamine. Ilmnenud probleemi korral tutvustab ümarlauas olukorda kõigepealt klassijuhataja, kes annab ülevaate klassis toimuvast, nii rõõmudest kui ka muredest. Seejärel hakkavad kooli tugispetsialistid analüüsima mure põhjuseid ning otsima koos lahendusi, sageli kaasatakse ka lapsevanem.

1.-3. klassi õpilaste tarvis töötavad koolis pikapäevarühmad, kus sisustatakse väikese koolilapse pärastlõunane vaba aeg kasuliku tegevusega. See tagab ka lapse turvalisuse ja järelvalve. Pikapäevarühm on eriti hea võimalus neile lastele, kes peavad pärast tundide lõppu ootama, et minna kas bussi peale või oodata vanemate tööpäeva lõppu. Pikapäevarühmas abistab õpetaja õpilasi koduste ülesannete tegemisel, suunab neid huvialaringidesse, juhendab vaba aja sisustamist, hoiab sidet klassijuhataja, aineõpetajate ja lapsevanemaga. Pikapäevarühma laps saab ka kerge lõunasöögi.

2.-4. klassi õpilased osalevad kaks korda nädalas õpiabi rühmas, mille eesmärk on parandada õpilase tähelepanu- ja keskendumisvõimet. Mängulise tegevuse kaudu arendatakse loogilist mõtlemist, tähelepanu ja mälu. Tegevust juhendavad vastava täiendkoolituse läbinud klassiõpetajad.

Õpitoe rühm pakub 4.-6. klassi õpilastele igal koolipäeval võimalust saada kõigis ainetes õpiabi sarnaselt pikapäevarühmaga. Õpilane saab tulla lõpetama tunnis poolelijäänud ülesandeid või tegema koduseid töid. Töötavad ka tugiõpperühmad eesti, vene ja saksa keeles ning matemaatikas. Neis osalevad õpilased, kellel on vastavas aines õpiraskusi, kes vajavad rohkem tähelepanu ja juhendamist, ning ka need, kellel on suures klassikollektiivis raske tööd teha. Tugiõppetund toimub samaaegselt vastava ainetunniga. Vajadusel on võimalik koostada õpilase jaoks individuaalne õppekava (IÕK). See koostatakse õpilasele vastavalt vajadusele ja kindlaks perioodiks.

Koolieelikutele on mõeldud AB-Kool, mis aitab nii lastel kui ka lastevanematel kooliga kohaneda, tutvustab koolieelikule kooli ja õpetajaid. Eesmärgiks on kujundada positiivne hoiak kooli ja õppimise suhtes, arendada lapses iseseisvust, initsiatiivi ja eneseusaldust. Ajal, kui lapsed on tundides, saavad nende vanemad koolitust spetsialistidelt. Vanemate koolitusel käsitletakse aineid, mis aitavad neil lastega paremini toime tulla, nagu näiteks lapse kasvatamine, aktiivne kuulamine, suhtlemistõkked, konfliktide vältimine ja lahendamine, enesekehtestamine jne.

Koolis töötab ka füsioterapeut, kes aitab lapsi, kes mõne füüsilise puude, vigastuse või haiguse tõttu ei saa kehalise kasvatuse tunnis osaleda. Vastavalt õpilase probleemile leitakse temale sobivat füüsilist tegevust, mis ei koorma, vaid pigem parandab õpilase seisundit- enesetunnet, olgu see siis lihastreening, ujumine, kepikõnd vms.

Seoses laste hariduslike erivajadustega toimub õpetajate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, sh pööratakse tähelepanu ka andeka lapse vajadustele. Koolis töötab liitklassina väikeklass, kus õpivad autismispektri häiretega 4.-5. klassi õpilased, keda kokku on kolm.

Selleks, et kõik lodusalt toimiks, ei piisa ainult koolipersonali nõust ja jõust. Kaasatud on mitmeid koostööpartnereid, kes tegutsevad koostöös kooliga õpilaste parema toimetuleku nimel koolis. Nendeks on Saaremaa Õppenõustamiskeskus, Saaremaa Politseiprefektuuri noorsoopolitseinikud, kohaliku omavalitsuse lastekaitsespetsialist, Kuressaare linna laste hoolekande komisjon, alaealiste komisjon, nõustamiskomisjon, maakonna sotsiaalpedagoogid ja koolipsühholoogid, perearstid.

Raave väidab, et õpilased, nende probleemid ja vajadused muutuvad koolisüsteemis hariduse omandamisel väga kiiresti. Tugipersonal on osa õppepersonalist. Kaasava hariduse ideoloogiast lähtuvalt ei ole tänapäeva kooli ja kvaliteetset haridust enam võimalik ette kujutada tugiteenuseid rakendamata. (Raave 2014) Üld- ja kutsehariduse asekancleri Kalle Küttise (2014) sõnul on tugiteenuste rahastamine koolipidaja ülesanne, õigusaktid ei kohusta tugiteenuseid riiklikult toetama.

KGs on püütud luua õpilaste jaoks selline keskkond, kus erinevate eelduste ja vajadustega lapsed saavad igakülgset abi ja tuge eakohaseks arenguks, samuti toimetulekuks õpiraskustega. Kõik lapsed on erilised, kõik nad vajavad tähelepanu ja hoolimist.

2.2. Uurimisküsimused ja andmekogumismetoodika

Sotsiaalteadlane Dagmar Kutsar on väitnud, et olukorra, kus üks vanematest töötab võõrsil ja teine koos lastega kodus, on tinginud Euroopa Liidu tasemel survestatav avatud tööturg. See aga, kuidas pered toime tulevad või kuidas sotsiaalkaitse pool neid toetab – lasteaed, toetused ja muu selline – jäetakse iga inimese oma asjaks. Pole eriti uuritud, mida see tähendab perekonna tasandil. Antud teema käsitlemine ja sellele tähelepanu juhtimine on olulised,

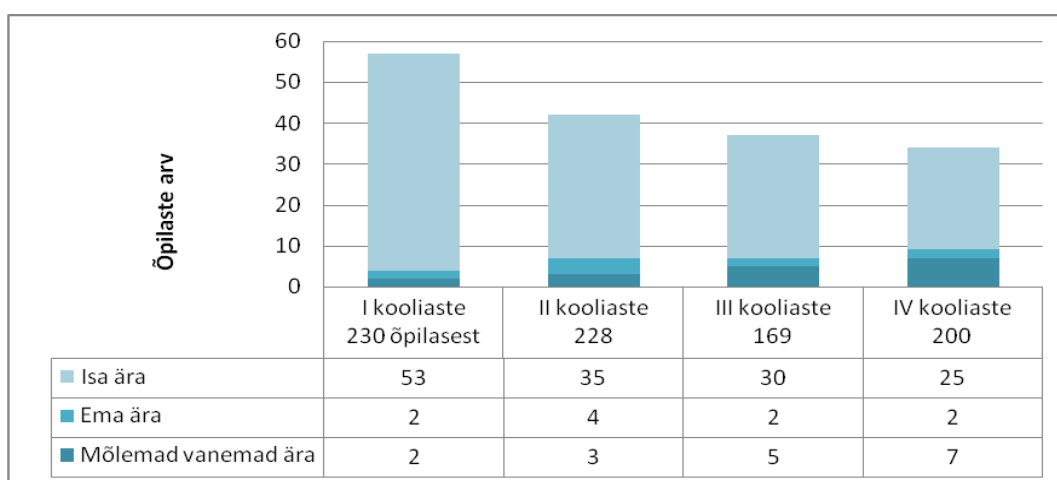
kuivõrd meie rahvaarvu vähesuse ja negatiivse iibe taustal on oluline iga lapse heaolu ja emotsionaalselt terve tulevase põlvkonna kasvatamine.

Uurimistöö eesmärk ongi välja selgitada lapsevanema(te) võõrsile tööle siirdumise mõju lapse heaolule ja väärtushinnangutele, toetudes sihtgruppi kuuluvate laste tähelepanekutele ja tõlgendustele. Uurimisülesanneteks on selgitada välja lapse nägemus pereelu toimimisest, lähtudes erinevatest aspektidest, nagu suhted vanematega, õppimine, käitumine ja emotsionaalne toimetulek seoses vanema(te) eemalviibimisega; ning leida seoseid lapse heaolu ja väärtushinnangute ning vanema(te) võõrsile tööle suundumise vahel.

Töö eesmärgist lähtudes püstitati järgmised uurimisküsimused:

- Milline on lapse nägemus suhtest vanemaga, kes viibib võõrsil?
- Kuidas tuleb laps emotsionaalselt toime, kui vanem on võõrsil?
- Kuidas mõjutab vanema võõrsilolek lapse õppimist ja käitumist?
- Mida väärtustavad lapsed, kelle vanem viibib võõrsil?

Uurimuse läbiviimisel on kasutatud kombineeritud andmekogumismeetodit: ankeetküsitlust, vaatlust ja individuaalset poolstruktureeritud intervjuud. Ankeedid taustainformatsiooni saamiseks lastest, kelle vanem või vanemad töötavad saarelt väljas, saadeti kõigile Kuresaare Gümnaasiumi klassijuhatajatele elektrooniliselt vastava kooli õpetajate listi kaudu oktoobris 2013. Nõusolek andmete jagamiseks saadi 35 klassijuhatajalt 38-st. (92%). Kolm õpetajat ei leidnud aega vajalike andmete kogumiseks ja edastamiseks. Ülevaate tulemustest annab alljärgnev joonis.

Joonis 2. KG õpilaste vanemate eemalolek (autori koostatud).

Üldinformatsiooni saamisele järgnes kolmekuuline (november 2013 – veebruar 2014) vaatlus, mille käigus püüti üldkogumist välja selgitada mitmekülgset sobilikku valimit. Antud töös kasutati valimi moodustamisel ekspertvalimi põhimõtet: informatsiooni on saadud nii Kuressaare Gümnaasiumi klassijuhatajatelt kui ka koolis töötavatelt spetsialistidelt sotsiaalpedagoogilt ja kaplanilt ning lisaks püüti vaadelda valitud nende igapäevatoimingutes. Ainsaks valiku kriteeriumiks oli asjaolu, et vähemalt üks respondentide vanematest töötaks Saaremaalt väljas.

Pattoni järgi on juhtumite valiku kriteeriumiks intensiivsus, millega tunnused, protsessid ja kogemused neis oletatavalt esinevad. Tunnuste intensiivsus võib olla erinev, et juhtumeid hiljem võrrelda. (Patton 2002: 230–243)

Flick toob välja, et laia ülevaate saamiseks on vajalik valimi mitmekesisus ning võimalikult erinevate juhtumite kasutamine, et leida tõendeid teatud asjade nägemisest või kogemisest erinevatel viisidel (Flick 2006: 131–132).

Ometi peab tõdema, et antud töö jaoks saadud andmed ei pruugi olla lõpuni täpsed, sest vanemate liikuvus on muutuv nähtus. Kui mõned klassijuhatajad edastasid väga täpsed andmed, sest olid eelnevalt lapsi küsitlenud, siis esines ka selliseid juhtumeid, kus klassijuhataja lihtsalt arvas, milline olukord õpilaste vanemate võõrsil olemisega on. Töö käigus selgus, et ega täit ülevaadet klassis õppiva lapse vanematest klassijuhatajal ei olegi. Nii mõnelegi klassijuhatajale, kes võttis seda uuringut tõsiselt, olid tulemused üllatavad, sest selgus, et on klasse, kus isasid peaaegu ei olegi. Tegelikkus tuleb päevavalgele vaid siis, kui on õpilasel probleeme, kui aga neid ei ole ja õpilane tuleb omadega toime, puudub ka otsene vajadus võtta ühendust koduga.

Lisaks on takistavaks teguriks andmekaitse seadus, mis ei kohusta lapsevanemal oma töökohta teatamast/avalikustamast.

Uurimistöö korralduse käigus koguti andmeid poolstruktureeritud intervjuude teel. Intervjuu on ainulaadne andmekogumismeetod, kus ollakse uuritava vahetus keelelises interaktsioonis ning vastajad võivad rääkida neid puudutavatest asjadest (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005: 191).

Käesoleva uurimuse puhul on tegu kvalitatiivse uurimusega. Selle eripäraks on mõista olukordi pigem sõnaliste andmete kui mõõtmise kaudu ning uurida nähtusi nende loomulikus keskkonnas, mida inimesed neile on andnud (Laherand 2008: 16–17). Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et tegelikkust ei saa meelevaldselt killustada, sündmused kujundavad üheaegselt üksteist ja on võimalik leida mitmesuunalisi suhteid. Selle kaudu saab avalikkuse ette tuua tõsiasju, selle asemel et tõestada juba olemasolevat (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005: 152).

Poolstruktureeritud intervjuu osutus kõige sobivamaks andmete kogumise viisiks, kuna võimaldas vajadusel esitada täiendavaid küsimusi. Intervjuu küsimused jaotusid nelja suuremasse teemadegruppi, milleks olid:

- Lapse nägemus suhtest vanemaga;
- Emotsionaalne toimetulek ehk lapse tundeelu;
- Õppimine ja käitumine;
- Väärtused.

Kui püüti saada nõusolekut intervjuerimiseks väljavalitud laste vanematelt ja ka lastelt endilt, siis ühelt väljavalitu vanemalt ei saanud töö autor nõusolekut, kuigi laps ise soovinuks vestelda, ja teisel juhul ei ilmunud oma nõusoleku andnud respondent vestlusele.

Intervjuu õnnestus saada 12 respondendilt vanuses 8–12 aastat, kelle vanem või vanemad antud hetkel töötas(id) kodusarelt väljaspool. Kuna KG-s õpib poisse ja tüdrukuid suhteliselt võrdselt (tüdrukuid 50,3% ja poisse 49,7%), siis moodustasid intervjueritute 50% tüdrukud ja 50% poisid (6 tüdrukut ja 6 poissi). Gay jt sõnul peab kvalitatiivse uurimuse puhul uurimuses osalejad valima eesmärgipäraselt ning tavaliselt võiks neid olla pigem vähem, kuid nad peaksid olema kvantitatiivselt sisukad näited (Gay, Mills, Airasian 2006: 401). Võrdsust püüti saavutada ka kooliastmeti: igast kooliastmest intervjueriti kolme õpilast. Laheranna sõnul viiakse kvalitatiivse uuringu intervjuud läbi intervjueritavale sobivas keskkonnas kas kodus või töökohas, mis võimaldab uurijal indiviidi tegelikku kogemusse sisse elada (Laherand 2008: 17–18). Antud töö tarbeks viidi intervjuud lastega läbi klassiruumis või õpilase poolt valitud kohas (kooli talveaias, kodus).

Intervjuude helisalvestamiseks kasutati diktofoni, mis võimaldab talletada vaadeldavat olukorda või intervjueritava vastuseid täpsemalt.

Intervjuud viidi läbi 2014. aasta märtsis vaba vestluse vormis vastavalt ettevalmistatud küsimustikule (vt Lisa 1). Respondendid olid rõõmsameelsed, jutuhimulised ja sõbralikud ning tundsid heameelt kogetu jagamise võimaluse üle.

Iga intervjuu kestis keskmiselt 45 minutit ning intervjuueeritavad osalesid intervjuudel vabatahtlikult. Intervjuud alustades tutvustas töö autor end veelkord, selgitas intervjuu teemat ning küsis taas nõusolekut intervjuu salvestamiseks. Kontakti saamiseks lapsega vesteldi temaga enne intervjuu juurde asumist koolisündmustest ja julgustati teda, andes teada, et intervjuus soovitakse kuulda küsitleva endi tundeid ja läbielatud selles valdkonnas ning küsimustele ei ole valesid vastuseid, vaid olulised on nende mõtted ja kogetud tunded. Küsimused esitati arusaadavas ja lihtsas keeles, võttes arvesse lapse vanust. Intervjuude ajal kasutati aktiivset kuulamist (ümbersõnastamist, peegeldamist jne). Kaldumisel teemast kõrvale ei katkestatud respondente, vaid lasti jutt lõpetada ja suunati seejärel teema juurde tagasi.

2.3. Analüüsimetoodika kirjeldus, eetiline aspekt ja valimi iseloomustus

Andmete analüüsimisel lähtuti järgmistest etappidest:

- Andmete kogumine – intervjuude helisalvestamine;
- Saadud andmete ja helisalvestiste dokumenteerimine ehk transkribeerimine;
- Andmete töötlemine ja tõlgendamine ehk tekstianalüüs.

Analüüsis kasutatavad tingmärgid:

- Tsitaat algab lause keskelt: ... sõnad;
- Tsitaat lõpeb lause keskelt: sõnad ...;
- Tsitaadist väljajäetud sõnade esemel: /.../;

Nagu sotsiaalsete uurimuste puhul, on käesolevas töös olulisel kohal eetilised küsimused. Eetilisest aspektist lähtudes on uuringus osalenud õpilastele tagatud konfidentsiaalsus ja intervjuueeritavad ei pea avaldama enese ega pereliikmete nimesid. Eelnevalt oli luba taotletud lapsevanemalt ja alles seejärel pöördui valimisse kuulunud lapse poole. Andmeid analüüsid

ja tõlgendades kaitseb töö autor uuritavate anonüümsust, esitades uurimustulemused üldistavalt (poiss, tüdruk, kooliaste), et inividid ei oleks äratuntavad. Töö autor hoiab uurimismaterjale nii, et need ei satuks kõrvaliste isikute kätte. Intervjueerimine toimus eraldi ruumis, kus ei viibinud kõrvalisi isikuid. Lindistused kustutati peale transkribeerimist.

Intervjuu õnnestus saada 12 respondendilt vanuses 8–12 aastat, kelle vanem või vanemad antud hetkel töötasid kodusaaarelt väljaspool. Gay jt sõnul peab kvalitatiivse uurimuse puhul uurimuses osalejad valima eesmärgipäraselt ning tavaliselt võiks neid olla pigem vähem, kuid nad peaksid olema kvantitatiivselt sisukad näited (Gay, Mills, Airasian 2006: 401). Võrdsust püüti saavutada ka kooliastmeti: igast kooliastmest intervjueeriti kolme õpilast.

Kõige lihtsam oli kontakti saada ja vestelda II ja III kooliastme õpilastega. I kooliastme õpilastel oli kohati raske teemast rääkida, eriti siis, kui vanem juhtus sel momendil kodust ära olema. Väited väärtuste olemuse kohta osutusid kõige noorematele sõnastuselt keeruliseks ja küsimusi tuli neile ümber sõnastada. Gümnaasiumiõpilased aga ei näe vanemate eemalolekus niivõrd probleemi, kuivõrd uut väljakutset.

Järgnevalt on esitatud tähelepanekud respondentide ja nende tausta kohta, mida töö autor on täheldanud intervjuude tegemise käigus või koolitöös kokku puutudes.

I kooliaste: kaks tüdrukut ja üks poiss

Tüdruku klassijuhataja ütleb, et koolis on kohe aru saada, kui tüdrukul on isa koju tulemas – siis ta teavitab sellest kõiki ja on ärevil. Kuna isa on tavaliselt kodus vaid nädalavahetustel, siis uue koolinädala esimestel päevadel on tüdruk endassetõmbunud ja kurb. Pikapäevaõpetajana täheldan, et tüdruk on veidi tõrjutud klassikaaslaste poolt, otsib kangesti lähedust ja soovib pugeda sülle. Soovib kinnitust oma toimingutele, iseseisvalt jääb veidi käeliselt jänni. Loeb hästi vaikselt (kardab, et teised tema lugemist kuulevad ja kritiseerivad). Kui võimalik, siis ta ei loeks üldse. Talle meeldib joonistada. Kuna isa töökohavahetus saarelt mandrile toimus alles kooliaasta alguses, siis tundub, et laps ei ole selle uue elukorraldusega veel kohanenud.

Krapsakas, veidi poisiliku käitumisega tüdruk teatab kohe, et tal on kasuisa ja kui ta kodus on, siis on lahe, sest siis ta toob hunnikus magusat ja lubab selle kasvõi korruga ära süüa. Ema küll ei ostvat KUNAGI nii palju magusat korruga ja veel vähem lubavat ta selle korruga ära

süüa. Kasuisaga saab mürada. Tüdruk on püsimatu ja õpetaja korraldustele ei taha hästi alluda. Käsklusi peab tihti kordama. Vesteldes tundub, et selles peres erilisi traditsioone ei ole, süüakse seal, kus tahetakse. Kui ei saada oma tahtmist, siis väljendatakse end just selliste sõnadega, mis keelele tulevad – sõnavara on tütarlapsele pisut sobimatu. Vanemaid inimesi ta eriti ei austa ning seltsib rohkem poistega.

Väike poiss jäi silma juba pikas päevas. Ta on väike vusserdis, kes pugese kuidagi hinge oma soojusega. Poiss igatseb väga oma õde, sest tema näol viidi ära mängukaaslane. Lapsed jaotati vanemate vahel: poiss jäi isale, tütar emale. Kogu vestluse aja oli poiss kuidagi kurb, aga kui rääkis, et nädalavahetusel sõidab ta ema juurde, siis elavnes, eriti rääkides väikesest õest.

II kooliaste: üks tüdruk ja kaks poissi

Tüdruk elab vanaema juures, sest mõlemad vanemad töötavad saarelt väljas. Ta ütleb, et on raske, aga püüab oma tunnetega toime tulla, sest vanaema on ju olemas. Üksi ta väidetavalt küll ei suudaks, siis läheks hulluks. Tüdruku sõnul vanaema aeg-ajalt ikka targutab ka, aga ise ta küll endale iga päev ei viitsiks sooja toitu teha ja kuidagi turvalisem on kellegi omaga koos olla.

Poissi õpetan esimest aastat ja kohe on tunda, kui ema kodus on, sest siis on ta elav ja rõõmsameelne, muidu aga endassetõmbunud ja kõiges kõhklev. Päeval, kui tegime intervjuu, ei suutnud ta tunnis seda teavet, et ema tuleb koju, enda teada jätta. Samas muutus murelikuks, sest ei teadnud, kui kauaks ema saab koju jääda.

Poiss on esimene respondent, kellega intervjuud tehes tajun, et ta kasvab terviklikus perekonnas, kus on traditsioone, mida austatakse, ja kus otsuste tegemisel kuulatakse kõigi pereliikmete arvamust. Poiss on kõike rääkides rõõmsameelne ega väldi ühtki teemat. Ütleb, et kui välimuselt sarnaneb ta rohkem emaga, siis tunneb, et on isa poja.

III kooliaste: üks tüdruk ja kaks poissi

Tüdruku vanemad läksid lahku, kui tüdruk oli väike. Last on pillutatud ühest keskkonnast teise. Ema läks uue elukaaslasega välismaale. Laps jäeti vanavanemate kasvatada, kui tüdruk käis teises klassis. Ema igatsus oli aga nii suur, et tüdruk keeldus hommikul voodist tõusmast ja kooli minemast, kuni lähedased ei suutnud enam olukorraga toime tulla. Emal kästi tüdruk

enda juurde võtta. Kahe kuu pärast sai see võimalikuks. Algas oli raske, sest tüdruk ei tundnud keelt, sõpru ei olnud, aga vähemalt olid ema ja tema elukaaslane. Mõne aasta möödudes läks ema mehega tülli ja kolis koos tütreaga Eestisse tagasi. Tüdruk ei tahtnud tulla, sest keel oli selge ja olid tekkinud omad sõbrad, aga temalt ei küsitud. Lisaks keelati suhtlus ema endise elukaaslasega. Salajasest suhtlemisest on tüdruk saanud kahekuulise koduaresti. Nüüd on emal uus elukaaslane, kelle pärast taas välismaale tööle mindi. Tüdrukul on valusalt meeles eelmised vintsutused ja kaasa enam minna ei tahtnud. Vanaema juures on rahulik ja KINDLAM.

Poissi olen õpetanud viis aastat, seega kõrvalt näinud eemaldumise protsessi. Mõlemad vanemad kaotasid töö, isa otsis mingi aeg lohutust pudelist, ema aga otsis uut töökohta ja sai selle teises linnas, millega paraku kaasnes ka uus elu. Nüüdseks on poiss leppinud olukorraga, sest ta armastab ja austab oma mõlemat vanemat ja sisimas soovib ta veel praegugi, et nii ema kui ka isa huvituksid rohkem tema toimetulekust. Ise ta ütleb, et on küll suur, aga tegelikult on nii hea tunne, kui ema küsib, „kas võtsid õpikud kaasa, loe mulle ka, mis seal on“.

Noormees on meeldiv ja õppimises väga võimekas, aga teiste kõrged ootused temale kõigis ja kõiges on pannud teda teadlikult käituma vastupidiselt ootustele – seda selleks, et lihtsalt PUHATA ja laadida oma akusid. Tal on tekkinud koolis suured võlgnevused ja õpitulemused on läinud kehvemaks. Oma mured kipub jätma endasse, sest kardab teisi nendega koormata, kuna teistel on ka raske.

IV kooliaste: kaks tüdrukut ja üks poiss

Tüdruk on kui kass, kes kõnnib omapead. Ta on gümnasist, kes teab, mida elult tahab. Oma õpingute tõttu on sunnitud elama kodust eemal üürikorteris, mida võrdsustab vanemateta elamisega, mis on lihtsalt pisut leebem variant.

Tüdruk suudab kõike läbi huumori rääkida, kuid tunnistab, et kui oli väiksem, siis oli trotsi ikka ka ja raske oli siis, kui isa jälle merele läks. Teismelisena oli seda rohkem, aga vahel ka nüüd loeb ta päevi, millal isa ära läheb, sest viimane on kontrollima hakanud – kuhu tütar läheb, kellega läheb, mis kell tuleb jne. Samas aga poeb pärast kaht nädalat väike igatsus hinge küll. Ta ütleb, et tunnetab, kuidas isa teda tegelikult hoiab. Tüdruk ei kujuta ette elu, kui isa käiks harvemini kodus. Ta arvab, et nii ta ei suudaks, sest tema turvatunde annab talle isa.

Ta ei häbene oma isa: praegu käivad nad koos hommikuti jooksmas – seda räägib ta väga entusiastlikult, ja ütleb, et ei tea, kui isa merele läheb, kas ta siis ka viitsib.

Gümnaasiumi poisil on ükskõik, kas isa on kodus või mitte. Tema ainuke mure on ema aitamine, sest see röövib sõpradega koosolemise aja. Isa võiks tal kodus olla kauem vaid seetõttu, et siis peaks ta vähem kodutöid tegema – ema kamandaks vähem. Kõrvaltvaatajana tundub, et suhted on kaugenenud, püütakse elada OMA elu ega soovita, et seda keegi piiraks või kommenteeriks.

2.4. Tulemused ja analüüs

Üldkogumit analüüsid selgus, et 827 lapsest kasvab üksi 17 last (2%), emata 10 last (1,2%) ja võõrsil viibiva isaga 143 last (17,3%). Lausa 23% I kooliastme lastest peab igapäevatoimetusi tegema ilma isa suunava pilguta. Siia lisanduvad veel need pered, kus isa ei olegi. Seega isa eeskuju või mehe mudel pere igapäevaelus on kadumas. See omakorda tähendab, et peres puudub piiride seadja, sest nagu Sinkkonen välja tõi, on just isa see, kes piire sätib. Lapsed vajavad piiride seadmiseks esialgu täiskasvanu abi, kuni väline kontroll muutub sisemiseks. (Sinkkonen 2001: 85)

Intervjuusid analüüsid tuli välja teisigi probleeme. Ehkki selliseid peremudeleid, kus üks vanem töötab kodust eemal, on olnud varemgi (kutseline sõjaväelane, meremees), on tänapäeval eemaloleku taustategurid teised. Kui võrrelda aastakümnetetaguseid pere võimalusi suhelda eemalolijatega, tundub, nagu oleks praegustel peredel lihtsam. Ei ole enam paber kandjal kirja, mis vahel võis kaotsigi minna, kaugkõnet ega telegrammi postkontorist. Sidepidamiskanaleid on tunduvalt rohkem. Paraku ei asenda ükski moodne vahend või suhtlusvõrgustik lapsevanema puudumist. Silmas tasub pidada sedagi, et Niibergeri sõnul kasvatatakse ning arendatakse üha rohkem lapsi mobiilsel teel. Selle tagajärjed ei jäta arvatavasti uues põlvkonnas oma mõju avaldamata, sest uuringud on tõestanud, et telefonis lubatu kipub kiiremini ununema, seal öeldakse rohkem jämedusi ning antakse kergesti katteta lubadusi. (Niiberger 2010: 23)

Inforohkel ajastul on noortel väga raske endale eesmärged seada ja väärtushinnangutes orienteeruda. Ollakse arvamusel, et gümnaasistil on hakkama saamiseks vaja kõigest

regulaarselt pangaarvele laekuvat summat ja mõnd vanemat usaldusisikut. Kuigi täiskasvanuks saamise protsessis on tähtis osa iseseisvate otsuste langetamine ja seoses sellega vastutuse võtmine ning tagajärgedega toimetulemine ehk õppimine, vajab gümnasist siiski ka vanemlikku suunamist ja järelvalvet.

Suhe vanematega on igal lapsel erinev. Mõni suhtleb oma vanematega ainult *ei-jah*- stiilis, mõni vaid siis, kui on mure, mõni aga usaldab ja jagab kõike. Mitte keegi ei tunne paremini oma last kui lapsevanem ise. Vahel piisab vaid pilgust, et tajuda lapse olukorda.

Kui vanem on eemal, saab telefoni teel last küll kontrollida ja püüda abistada, aga see ei toimi, sest vanem võib ju päevas kasvõi kümme korda helistada ja küsida, kuidas läheb, vastuse saab ikka ühe – hästi, kõik on korras. Lihtsam on nii vanemaid säästa, kui neid oma muredega koormata. Neil lastel on teadmised, et elamiseks on vaja teenida raha ja distantsilt probleeme niikuinii ei lahendata.

Kui varem olid lapsele eeskujuks tema vanemad ja vanavanemad, kes selgitasid, mis on õige ja mis vale, siis tänapäeval on eeskujusid ja võimalusi ohtralt – lapse võib üksi jätta ka siin samas tööd rabades. Et peretunnet hoida, peaksid säilima mingidki traditsioonid – ühised perelõunad või retked. Nageli arvates on inimarengu seisukohalt oluline, et lapsepõlves oleks tunda mõlema lapsevanema tuge, sest sel ajal kujunevad välja tulevase indiviidi elu suunav iseloom ja väärtushinnangud. Kui see etapp jääb aga vahele, on tulemuseks järjekordne katkine inimene. (Nagel 2014)

Kui pereelu toimib ilma isata/emata, siis harjuvad ja õpivad kodused toime tulema, samas ka iseseisvalt otsustama. Seega võib võõrsilt koju tulev vanem pingeid tekitama hakata. Tuleb ju jagada teleri aega ja võõrad pole ka olukorrad, kus kojutuli arvab end tulevat „puhkusele“, s.t ollakse häälestunud erinevatele režiimidele. Oma majapidamist omavate perede lapsed on märgatavalt trotslikumad majapidamistööde suhtes, mis laskuvad nende õlule. Sellele vaatamata püütakse mitte vaielda ja tülitseda ning kannatatakse see üürrike koosolemise aeg ära. Tiit ja Kutsar rõhutavad, et perekonna iseloomulik joon on muu hulgas vastastikuste kohustuste olemasolu. (Kutsar, D., Tiit, E-M. 2000: 12) Kui aga võõrsilt koju tulev vanem ei võta majapidamistöödest või muudest kohustustest osa, kas ta siis kuulub veel perekonda ja on selle täieõiguslik liige?

Järgnevalt on intervjuusid analüüsitud teemagruppide kaupa. Küsitletud respondentidest käisid mõlemad vanemad kodust eemal tööl kahel (17%), ema kolmel (25%) ja isa seitsmel (58%) juhul.

2.4.1. Lapse nägemus suhtest

Tänapäeva tööränne ei piirdu pelgalt maalt linna ja ääremaadelt keskustesse tööle käimisega. Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskuse RAKE uurimistöö kohaselt, milles lahati 44 omavalitsuse ja saja Eestimaa eri paikade elaniku suhtumist pendelrändesse, leiti, et eestlane on oma kodu küljes kinni ja naljalt kolimist ette ei võta. Ta pigem sõidab päevast päeva maha pikki vahemaid, et jõuda hommikul tööle ja õhtul koju tagasi. Töökoha läheduses ööbib ta siis, kui jõud hakkab raugema, tundidest ööpäevas jääb väheseks, sõidukulud ületavad igasuguse mõistlikkuse piiri või kui ta lihtsalt ei pääse üüratu vahemaa tagant iga päev koju. Teisalt ei tahaks ta kohe üldse pendeldada ja kui vähegi võimalik, töötaks ikka kodukoha lähedal. Uurijad aga annavad poliitikakujundajatele kaasa selge soovitus: pendelrännet tuleb soodustada, sest ainult nii on lootust, et ka väljaspool suuremaid linnu jääb elu alles. Ja ainult nii on lootust võidelda pikaajalise töötusega. (Vt www.sm.ee/uuringud)

Saaremaa oma asukohast tingituna ei võimalda aga sellist elukorraldust. Omad piirid seavad siin nii transpordi kallidus kui ka vahemaad tõmbekeskustega. Nii ei olegi kodus käimise tihedust lihtne määratleda, sest kindlad reeglid puuduvad. Uurimuses varieerus see kahest nädalast kuni kahe kuuni. */...nüüd nad on pikemalt ära, tulevad aprillis. Aga muidu on nad seitse nädalat ära ja kaks nädalat Eestis. Aga ema ütleb mulle, et sa oled nüüd suur tüdruk ja peaksid nagu ise hakkama saama/.*

Kui üks väike respondent ei osanud isa kojutulekut ennustada */Ma ei tea, tahad ma helistan issile ja küsin, millal ta jälle koju tuleb. Ma annan sulle telefoni, sa võid ise ka helistada/...../Miks ma ei või, võin ikka talle helistada! Praegu teda ei ole kodus ja eelmisel nädalal ka ei olnud. Äkki ta see nädal tuleb? Mõnikord kui mul koolinädal läbi saab, siis ta tuleb, aga ükskord tuli varem ka ja siis ta tuleb mulle kooli vastu/, siis juba gümnaasiumis*

õppiv vastanu ei pidanud sellekohast statistikat oluliseks. /...kodus nii ja naa, alla kuut ei mängi välja. Vahest on jutti ka kaks kuud ära. Kodus on ta siis noh nädala või kaks/.

Teismelisel vanaemaga kasvaval respondendil, kelle mõlemad vanemad töötavad kodusaarelt eemal, tuli kogu pere kokkusaamiseks rohkem arutusi teha. /Vanemad, st ema käib kodus umbes iga kuu aja tagant. Ema töötab mul Tallinnas, aga isa laevadel ja seega reisib ta palju maailmas ringi ja nii sageli kodus käia ei saa. ....eks ema püüa omi käimisi sättida ka ka isa järgi /.

Kahe nädala tagant said koju nelja respondendi vanemad (33%), kuid neilgi esines perioode, kus see aeg võis pikeneda kuni nelja nädalani. Nendest kolme küsitletu vanemal oli pikemalt äraolemise korral võimalus pikemalt kodus olla. /Isa käib kodus umbes iga kahe nädala tagant, vahest harva on kauem ka ära: kuu või nii, aga siis, kui ta nii kaua on ära olnud, siis ta vahest on kodus ka kauem. Ta on nii kaua seal juba töötanud, et saab paarimehega alati kokkuleppele pikemalt kodus olemiseks/.

/Kui jah vanasti oldi merel pool aastat jutti, siis mina ei mäleta, et minu isa oleks nii kaua kunagi kodust eemal olnud.....Ei, Ei. Tavaliselt kaks nädalat ära ja siis kaks kodus. No on tulnud vahest ka kolm nädalat ja kui paarimeest vaja asendada, siis ka neli jutti, aga sellest piisab. Kuid siis on saanud ka pikemalt kodus olla/.

Kahel lapsel oli võimalus oma vanemaga kohtuda vaid koolivaheaegadel. Kuigi mõlemad küsitletud olid poisid, kellel võimalus emaga kohtuda vaid koolivaheajal, siis esimeses kooliastmes õppiv respondent väljendas selgelt kurbust ja igatsust vanema järgi. /Kui ma lasteaias käisin, siis ta oli algul kodus ja kui ma ikka lasteaias käisin, siis ta läks Tallinna ja nüüd Soome. Ma nüüd pühapäeval lähen ema juurde/. Kolmandas kooliastmes õppiv küsitletu suutis oma tundeid juba ohjata ja võttis seda kui paratamatust. /Ma näen teda iga koolivaheaeg. See on piisav, suuresti puudust ei tunne, ta on mul olemas, ma teda näen ikkagi/.

Beck väidab, et perekonna traditsiooniline ühtsus võib laguneda otsuste tõttu, mida temalt nõutakse näiteks tööturu, tööhõivesüsteemi, õigussüsteemi vms poolt (Beck 2005: 152). Kui töö tõttu ollakse pikalt kodust ära, võib see tekitada sisemisi pingeid ning kodus ei suudeta piisavalt puhata. Sellest võivad tekkida probleemid, mis võivad soodustada ka

perekonnasidemete nõrgenemist, seda eriti nendel juhtudel, kui kodust pikalt ära ollakse (kaks kuud).

Järgmisena uuriti, kas aeg, mil vanem viibib kodus on vastajale piisav. Piisavust sai defineerida väga laialt, sest sõltub, milleks see aeg peab piisav olema. Küsitletutest seitse (58%) leidsid, et aeg, mil vanemad kodus on, ei ole neile piisav. */Isa võiks kuidugi kodus kauem olla. Mul on isaga lihtsalt koos tore olla. Kui teda kodus pole, siis on igav/*. Piisavaks ei saanud lugeda koosoldud aega ka need, kelle mõlemad vanemad töötasid võõrsil.

/See aeg, mis nad kodus on, on tegelikult minu jaoks liialt lühike. Sellepärast, et nad on seitse nädalat ära ja kaks kodus, see võiks no kolm vähemalt olla, aga (pikk paus) tööd ja raha on vaja/.

/Aeg, mis nad minuga veedavad ei ole kindlasti mitte minu jaoks piisav, sest nad käivad ikkagi suht harva kodus ja aeg, mil me ei näe, on ikkagi minu arust väga pikk. Kui nad kodus on, siis nad pühendavad mulle küll piisavalt aega/.

Eriti tundsid ajast ja lähedusest puudust väiksemad küsitletud.

/Igatsen ema/

/Ema on kodus väga vähe aega. Ma tahaksin, et ta oleks rohkem. Mul on abi vaja õppimisel, eriti vene keeles, teistega pusin kuidagi ise/.

Kolm (25%) õpilast arvasid aja olevat piisava. Näib, et vanuse kasvades igatsus väheneb, tekib oma elu.

/See on piisav, suuresti puudust ei tunne, ta on mul olemas, ma teda näen ikkagi/

/Ei no, see on piisav aeg, ses suhtes, et tööd on ju vaja tal teha ja enamus aeg kulub nii kui nii mul koolis olemisele ja õppimisele, ega vaba aega eriti ei jäägi. Aga kui ta jälle koju tuleb, siis on tore, et saab koos aega veeta/

/Minule aitab küll sellest, olen juba suur ja omad tegemised ka/.

Vanuse kasvades suurenes ka arusaam ja mõistmine, et seda on vaja pere elatamiseks.

/On ju normaalne, kui vanem käib tööl, kus ta aga seda teeb, ei ole alati tema teha. Sa võid ju tahta elada koos perega, kui siinsed olud ei võimalda perel toimetulekut. Minu arust on parem see, kui minnakse ja proovitakse mujal, kui jäädakse vinguma siia. On küll raske, aga kui rahulolematu vanem vinguks kodus, see oleks veel jubedam. Olen küllalt suur, et nendest asjadest aru saada, see on paratamatus/.

Vestlusest tuli välja ka tõsiasi, et läheduse vajadus sõltub suuresti ka omavahelistest suhetest. On hetki ja olukordi, kus sooviti aega rohkem, samas tõdeti, et vanuse kasvades tekivad omad tegemised, sõbrad ja mida vähem segavaid ja kontrollivaid tegureid, seda parem. On välja kujunenud rütm, mis kipub muidu segi minema.

/Jah, nüüdseks tunnen, et aeg, millal ta on kodus, on piisav, kuid nooremana tundsin sageli, et võiks rohkem midagi koos teha. Linna kolides on tekkinud uued tuttavad ja sõbrad, nendega on võimalus aega veeta ja muredest rääkida/.

/Piisav?- Kord on, kord ei ole. Praegu tundub küll, et on, sest aeg, mis ta kodus on, veedab ta kõik koos meiega/.

Uurimus tõi välja, et mida noorem on laps, seda tundlikum on ta mõjutuste suhtes. Küsimust kas tunned, et sinust hoolitakse, tõlgendavad lapsed millegipärast väga palju materiaalse hüvena. Sagedane vastus on, et arvan küll, et hoolib, sest kui ma midagi tahan, siis ta selle mulle ostab.

/lükskord ostis ta mulle kolm hamburgerit korraga....ema küll nii ei tee/

/Ma tunnen küll, et minust hoolitakse. Eelmisel nädalal oli üks mees mu ukse taga, et teile on 5 kg pakk. Seal oli kummikomme, kasutatud kasuisa läpakas, raha ja veel pudi padi. Helistasin emale ja küsisin, et mis värk on? Ema ütles, et me kasuisaga mõtlesime, et üllatame sind/.

Samas aga ütlevad mitmed noored, et koos veedetud aega on neile vähe.

/Noh, kui nad Eestis on, siis nad mulle ei pühenda eriti aega, sest neil on enda tuttavad, kellega nad siis kokku saavad ja ma ei tea, mis asja iganes teevad. Aga varasemalt, enne kui ema töökoha sai/kasuisa töötas juba varem Norras, veetsime põhimõtteliselt emaga iga päev

nägupidi koos ja kõik mu tuttavad küsisid, et kas see on su sõbranna. Me oleme lihtsalt nii sarnased juba/.

Järgnevalt uuriti, kui tihti suhtleb vastaja vanemaga, kui vanem on tööl. Vastustest selgus, et kui võõrsil on ema, siis temaga püütakse suhelda iga päev. */Ema helistab iga päev telefoniga, skaibiga ei suhtle, sest mu arvuti läks katki. Ta helistab päeval ka ja küsib, kuidas koolis läks ning mis hinded sain/.*

Vaid üks esimese ja üks kolmanda kooliastme poiss suhtlesid emaga korra või kaks nädalas. Sellise intervalli põhjus võib olla tingitud nõrkadest omavahelistest suhetest. Mõlema pere puhul võis täheldada, et võõrsile tööle minek tõi kaasa algselt pere kaugenemise, millele järgnes uus suhe. Ühel puhul püüavad vanemad omavahel võistelda ja last oma poolele kallutada. Poiss armastab mõlemat ega soovi eelistada kumbagi. Teisel juhul lahutati õde ja vend teineteisest – emale tütar, isale poeg.

Sagedasemat suhtlemist ootavad ja vajavad väiksemad, nad tahavad lihtsalt rääkida ja lähedase inimese häält kuulda. Suuremad helistavad või skaibivad siis, kui on vajadust. Selgus, et mida sagedamini vanematega suheldakse, seda lähedasemad on ka omavahelised suhted.

Suhtlustihedus sõltub ka ajalisest ressursist. Tuleb arvestada vanema töögraafiku ja kellaajaga. */Ma arvan, et suhtlen temaga üle päeva, igapäev küll mitte. Mis ma ikka igapäev helistan ja küsin – mis sa täna tegid, kui tean, et sõidab Tallinnast Stockholmi ja sealt jälle tagasi ja nii päevast päeva, nädalast nädalasse. Loomulikult, kui on vaja, siis helistan ise, öösel vaid ei saa, sest siis pole merel levi/.*

Samas tõdeti, et ükski elektrooniline suhtlusvahend ei ole täiuslik, puudutusi ta edasi ei anna. Omaalgatuslikku helistamist on vähem, pigem helistab vanem koju ja küsib lapse käekäigu kohta. Laps helistab vanemale ise siis, kui tal on mure. */vaata mõned koolis norivad mu kallal, siis oli mul kohe see refleks, et issand, nüüd mul ei ole ju kedagi toeks, aga ma proovin ikka vanaemale rääkida, mis ikka koolis juhtub. Siis oleks ikka täitsa jube, kui vanaema ka ei oleks. Ma olen ju siuke, kes läheb endast väga kergesti välja ja kui koolis mingi probleem juhtub, siis helistan telefoniga emale, aga telefoniarved lähevad lihtsalt nii suureks, et püüan*

rohkem skype'iga/. /Kui halvasti miskit on, siis saan issile rääkida, sest emmele ei saa ju helistada, sest telefonis ju kõik maksab, seal ei saa kallistada/.

Suhtlemine mängib lapse elus olulist rolli, läbi selle õpib ta rääkima ja aru saama teda ümbritsevast. Psühholoogid on kindlaks teinud, et suhtlemine on inimesele sama vajalik kui söömine. Eriti tähtis on see lapse jaoks, kui temast formeerub inimene. Nagu halb toit võib mürgitada inimese, nii võib vale suhtlemine ohustada psüühilist tervist, emotsionaalsest heaolu, lapse saatust. (Nekrassov 2005: 70)

Suhtlemisvahendina kasutatakse kõige sagedamini nii telefoni kui ka Skype'i, seda vastavalt olukorrale. On juhtumeid, kus antakse telefoni teel märku, et kohtuda Skype'is. Viimase eeliseks tuuakse võimalust pikemalt rääkida ja osadel juhtudel ka tasuta suhtlust.

/Ma olen ju siuke, kes läheb endast väga kergesti välja ja kui koolis mingi probleem juhtub, siis helistan telefoniga emale, aga telefoniarved lähevad lihtsalt nii suureks, et püüan rohkem Skype'iga. Pühapäeva hommikuti annan telefoni teel märku, et olen nüüd üleval, tulgu Skype'i ja siis me mõnikord räägime oma kaks-kolm tundi. Siis ta ütleb, et on väsinud, läheb uuesti magama – tal on see öö töö/

Kaks respondenti suhtlevad vanemaga vaid Skype'is või Facebookis, üks õpilane kasutab nii telefoni, Skype'i kui ka Facebooki – vastavalt sellele, kus on võimalik kontakti saada. Vastanutest ei kasuta keegi kirja teel suhtlemist, kuna infotehnoloogia kiire areng toob turule järjest uusi kommunikatsioonivahendeid, mida noored kiiresti omaks võtavad.

Ainult telefoniga suhtleb viis respondenti. Telefon on kõige käepärasem suhtlemisallikas, kuid selle miinuseks peetakse osadel puhkudel kallist kõneaega.

Ehkki on olemas Skype ja muud võimalused, kuidas suhelda, oodatakse vanemat ikkagi koju, sest silmast silma suhelda on lihtsam. Suuremad õpilased kinnitavad, et kohati tunnetavad nad, et lõhe ikkagi kasvab ja mõnikord on raske leida ühiseid jututeemasid. Valjusti ei julgeta seda öelda, kuid vargsi siiski kardetakse, et perekond ei pruugi nii igavesti toimida.

/... siiski telefoni ja Skype vahendusel suhtlemine ei ole see, mis näost näkku. Sel hetkel sa suudad omi tundeid veel taltsutada või siis katkestad lihtsalt kõne ja kõik see, mis näost näkku

suhtlemisel siis suust valla pääseks, jääb tulemata, aga ütlemata jäänu kriibib ikkagi mingi aeg su hinge/.

Kõigi süsteemide puhul on oluline stabiilsus, nii ka perekonna puhul. Pidev eemalolek perest, kaugsuhtes olemine ja mobiilne töökorraldus jätavad igäühe hinge oma jälje. Perekonna koosolemist peetakse oluliseks. Peremudeli korral, kus vanem või vanemad töötavad võõrsil, nägid küsitletud kui olukorda, kus elatist on vaja teenida. Intervjuudest selgus, et kõik küsitletud sooviksid võimalusel pereelus päevast päeva koos olla. Lapsed vajavad pidevat armastust ja tähelepanu. Väiksemate jaoks on olukord eriti raske, kuna peavad regulaarselt toimuvate muutustega pidevalt kohanema. Leevendust suhtlusele toovad küll erinevad suhtlemisallikad, kuid Skype ja Facebook on vaid sõnad ja pildid arvutiekraanil. Need ei näita tõelisi tundeid. Suhtlemissageduse ja viisiga peab lihtsalt leppima. Ühised tegevused perega kompenseerivad aega, mil vanemad on eemal. Kvaliteetaeg perega võib muuta paremaks ka perekonna omavahelisi suhteid.

2.4.2. Emotsionaalne toimetulek ehk lapse tundeelu

Mida väiksem on laps, seda rohkem mõjutab neid vanemate eemalolek. Nad ei oska seda sõnadesse panna, kuid nende kehakeelest saab välja lugeda, et nad igatsevad väga oma eemal viibivat vanemat, eriti suur igatsus on ema järgi. */Igatsen ema. Olen isaga ja vahepeal on vanaema ka. Mõnikord tuleb nutt peale, siis ma poen voodisse ja ei tule sealt üldse välja/.../emme kallistas ja võttis sülle/.*

Vanuse suurenedes tuleb ka mõistmine ja oskus oma tunnetega toime tulla. Kui muidu öeldakse, et mehed ei nuta ja poisid suudavad omi tundeid rohkem varjata, siis intervjuudes tunnistasid kaks poissi, et eemaloleku tõttu on nad nutnud, kuid seda oma toas, kartuses seda väljendada, sest „mehed ju ei nuta“. */Muredest ei räägi kellelegi, surun endasse, saan sellest üle. Isale ei räägi, vennale ka mitte, sest nad ütlevad, et memmekas oled või, aga ma lihtsalt igatsen ema/.*

Noormees, kes sellist elukorraldust alles kogeb (aasta), arvab, et miks peaks see teda mõjutama – väidetavalt absoluutselt mitte. */Mind selline elukorraldus ei sega. Normaalne. See, kas isa on kodus või mitte, mind ei mõjuta. Tunded ses suhtes puuduvad/.*

Samas tundub, et kui omavaheline side ei ole olnud eelnevalt väga tugev, ei tunnetata vanema eemalolekut puudusena. Teismeliste tunded vahelduvad, on hetki, kus nad on kurvad ja pahased isegi vanavanemate peale, kes nende eest on jäänud hoolitsema, kuid samas ütlevad, et kui pole neid, siis oleks elu veel jubedam. */Ma elan koos vanaemaga ja kui ta peale vihastan või solvun jooksen oma tupp, viskan voodile pikali ja nutan või kallistan oma kaisukaid/.*

Intervjuudest saab järeldada, et olgu see laps nii suur kui tahes, olgu ta poiss või tüdruk, stabiilsust ja turvalist keskkonda vajavad nad kõik. Mida suuremaks nad sirguvad, seda rohkem nad ootavad oma vanematelt kaasarääkimise luba.

/Raske on kogu aeg olnud, eriti raske oli siis, kui ta esimest korda ära läks, käisin siis teises klassis, aga praegu hakkab klassi lõpetama ja tahaks, et ta oleks mulle toeks, võiks aidata mind kodustes töödes ja toetada nii palju kui võimalik, aga see on ta enda asi, kas ta töötab siin või välismaal, pease, et ma saan temaga vähemalt rääkida. Teisiti pole midagi, ma olen seda pillutamist siia ja sinna pidanud taluma korduvalt. Ma olen rahul, et mul on vanaema ja vanaisa. Perekonna suhted on halvenenud pärast seda, kui ema juba esimest korda Eestist minema läks. Tädiaga on ema tülis, ei suhtle. Aga vanaema on ema pärast rohkem mures, äkki midagi juhtub, aga vanaisa on õnnelik, et ema Norrasse läks/.

Vanemad on lapsele väga väärtuslikud, sest õpetavad neile elutarkust ja pakuvad enda armastust, hoolitust ja kaitset. Vanemad on lastele nagu suur kindlus. Ainult üks respondent ütleb, et seoses vanemate äraolekuga ei ole miskit teisiti, teda selline elukorraldus ei segavat. See on tema sõnul lausa normaalne. */Ainuke asi on see, et kui isa kodus ei ole, siis pean ma rohkem ema aitama ja isa tööd üle võtma/.*

Teised leiavad eranditult, et kõik on teisiti: vaikus, tühjus, närvilisus, ärevus, rütm, ühine söömine jne. */Kui üks oled kodus, siis on nii naljakas köögis üks süüa. Siis lähedki toiduga telesaali ja sööd seal – seltsim ikkagi, mis siis et läbi helesinise ekraani/.*

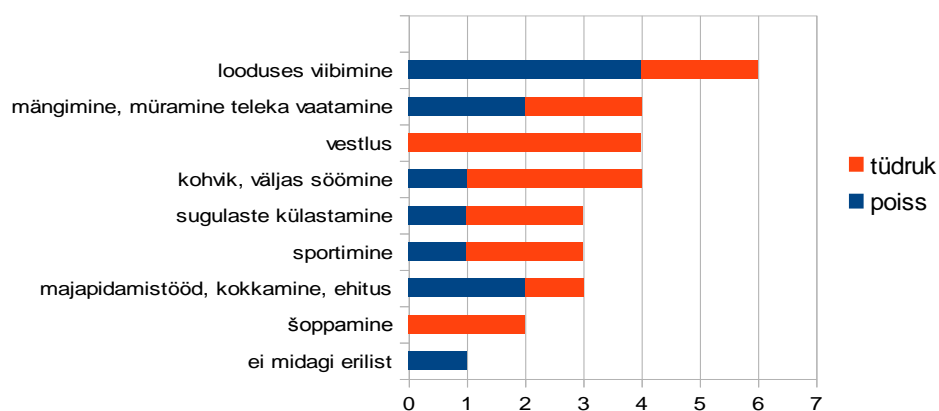
Intervjuudest tuleb välja, et vanema eemalviibimise ajal suurenevad koju jäänud pereliikmete töökoormused ja seda tunnetavad respondendid kui lisakoormust. Aega kipub jääma väheks niisama olekule ja õppimisele. Üks vastanutest ütleb, et kui isa on kodus, siis läheb õppimine ka kiiremini, ta ei lase niisama „uimerdada“.

/Peretoimingutes on siis kõik teisiti, kui isa kodus ei ole. Siis kui isa kodus on, siis on siuke mõnusam tunne, isa teeb süüa, mõnusad toidulõhnad tulevad köögist, siis me saame vennaga rahulikult õppida, aga siis, kui isa kodus ei ole, siis me peame tule katla alla tegema, puud tooma, peame nõudepesumasinas need noh taldrikud välja võtma, ema teeb süüa, aga noh, me ei saa rahulikult olla, siis me peame nagu tööd tegema. Kui isa kodus on, siis on kõik valmis, tuled trennist või koolist, mõnus lõhn ja saad lihtsalt olla. Isa teeb hästi kartuliputru ja erinevaid makarone, täiega head. Ema teeb lasanjet. Me sööme küll laua taga, aga kui isa ei ole, siis on hoopis teistsugune tunne, igaiüks sööb eraldi. Isa ajal on söömine söögiajal/.

Gümnasist ütleb, et tema on harjunud sellega, et vanemat pole kodus, aga ta näeb, kuidas tema väikeõde sellega maadleb: juba mitu päeva enne isa kojutulekut muutub ta ärevaks – sest tuuakse ju komme ja muud, mida siin olles isa kindlasti ei ostaks. Kohati on need ostud rahalises mõttes suhteliselt mõttetud, aga peasi, et laps rõõmustaks. Kohati on isa tulek koju kui tähtsa ja kalli külalise saabumine, püütakse mitte kedagi traumeerida, lubatakse rohkem, sest isa saabus puhkusele. Kui isa lahkub, on õde jälle mitu päeva tusane, lausa endasse tõmbunud. Ja nii see ratas veereb.

/Enne isa kojutulekut olen ma mitu päeva ärevil, see maandub alles siis, kui ta kodus on ja kui ta ära läheb, siis ka on tühi. Tavaliselt lähen ma oma tuppa, kui väiksem olin, siis tulid nutuhood ka. Ema lihtsalt vist ei teadnudki, et ma nutsin/.

Vastajatelt uuriti kuidas veedetakse aega, kui vanemad on kodus, milliseid ühiseid tegevusi koos tehakse ja kas koosveedetud aeg on piisav. Perega koos aega veeta on tore ja erinevaid ühiseid ettevõtmisi kajastab alljärgnev joonis.

Joonis 3. Ühiselt ettevõetavad tegevused, kui pere on koos (autori koostatud).

Jooniselt on näha, et pooled vastanutest veedavad kõige rohkem ühiselt aega looduses viibides. Andmeid analüüsid tuleb esile, et vaid tüdrukutele meeldib niisama vestelda oma vanematega ja ka poodlemine on neile meeltemööda. Seevastu poistele meeldib viibida looduses ja šoppamist ning niisama vestlust nad eriti oluliseks ei pea.

/Mulle meeldib ka looduses käia, ta kasvatab hobuseid ja mulle meeldib hobustega sõita. Mulle meeldib ehitada ja talle, mõnikord teeme koos väikseid projekte ja see, mis osaliselt on minu jaoks päris igav, on see, kui ta Tartus mind poodidesse viib/.

Üks respondent ütleb, et suhted on muutunud pärast isa võõrsile tööle lahkumist paremaks, sest nüüd veedetakse koos rohkem aega. Vanuse suurenedes tekivad omad sõbrad ja ka oma elu, siis võib juhtuda, et koju naasnud vanem ei saagi nii palju oma lapsega koos olla, kui ta seda oleks võinud soovinud. See võib ka vanemat kurvastada, sest kindlasti ei ole temalgi kerge ja igatsus kodu järgi on suur. Koos veedetud aeg on tõeline kvaliteetaeg, kui seda saaks vaid rohkem teise, kvantiteetaja arvelt (oleks raha, ostaks muud olme- ja majapidamisteenused sisse). Siis saaks ema ka end tunda vabamana ega oleks nii närviline.

/Varasemalt, kui õppisin kodu lähedal koolis, siis kui „isa“ kodus oli, sai kalal käidud ja ühiseid toimetusi oli raudselt rohkem, nüüd on neid vähem juba selle tõttu, et õpin linnas ja koju saan vaid nädalavahetusel, kui... Eks mul on ka omad plaanid ja käimised, iga nädalavahetusel ei viitsi koju sõita, linnas keeb elu rohkem kui maal. Eks ma ikka üritan omi plaane nii sättida, et „isa“ unarusse ei jääks, aga alati see ei õnnestu/.

Küsimusele „milliseks on muutunud peresuhted pärast vanema(te) tööleasumist võõrsile?“ vastas osa respondente, et peresuhted on muutunud paremaks. Kehtib põhimõte – mida kaugem sa oled, seda armsam sa oled. Ei tulitseta enam pisiasjade pärast ja koosolemist nauditakse varasemast rohkem.

/Suhted emaga on omavahel meil paranenud, olen sellega leppinud, et ema on eemal. Kui raskesti on midagi koolis, siis tekib tühi tunne, eks ikka vahetevahel on. Ega ma isa poole väga palju ei pöördu, üritan ise toime tulla. Kohati on üks väike positiivne asi see, kui ema kodus oli, siis ta tahtis kogu aeg lahinguid pidada, nüüd ma pean need ise tegema. Pole erilist vahet, ma suhtlen temaga, ma käin ta juures, siis see ei sega. Kui ema oleks lähemal, siis seda

puudustunnet oleks vast vähem ka, aga muidu mul lihtsalt ei ole seda puudustunnet. Ma elan nende hetkede nimel, kui saan temaga kokku/.

Samas on ka olukordi, kus peresuhted on muutunud tunduvalt kehvemaks. Ehkki siin võivad põhjused peituda vanemate omavahelistes suhetes ja üldises lahkukasvamises, mitte ainult võõrsile minekus. Tähelepanu tuleb pöörata muidugi ka tõsiasjale, et suhted on halvenenud vanematel omavahel, mitte lapse ja vanemate vahel.

/Peresuhted on muutunud täielikult. Nad üritavad pidevalt üksteist... Nad on nagu pidevalt... Nad ei..... Ütleme seda, et usaldust neil pole. Isa näiteks siis kui ma nüüd Tallinnasse läksin, see oli mingi mess, isa kohe ütles, et see on jälle mingi ema asi, mida ta üritab teha. Sellist usaldust nagu enam pole, nad pidevalt üritavad tülitsema kuidagi omavahel ja pidevalt leida, millega hakata üksteise kallal nääklema. Mul on tunne, et minu poolehoiu pärast käib võistlus. Hingesopis on segadus. Ema kutsub oma juurde elama, aga ma ei saa isa ka jätta nii. Ja siis ma neile praegu ütlen, et praegune olukord on hea. Oma pingeid maandan enda kujutlusvõimes, joonistan projekte, varasematel aastatel oli kurbushetki rohkem, nüüd olen kasvanud suuremaks ja harjunud sellise elukorraldusega/.

Paraku on ka selliseid olukordi, kus laps ei oska valitsevat olukorda millegagi võrrelda, sest kogu tema teadliku elu ongi isa võõrsil tööl käinud.

/Isa on merel käinud 18 aastat, meie pere on elanudki nii, ma ei oska vahet tuua, aga ma arvan, et kui isa oleks kogu aeg siin, siis ma vast ei julgeks temaga kõigest rääkida, seepärast et siis on isa ka kogu aeg siin ja siis ta muutub ka kurjaks. Ma arvan, et see, et ta kogu aeg ei ole meie juures, teebki ta nii rahulikuks, me ei jõua selle ajaga teda välja vihastada. Kaks nädalat on tegelikult suht lühike aeg, ma olen sellega nüüd harjunud, elan üle, enam ei nuta ja eriti uksi ka ei pauguta, varem paugutasin päris palju/.

2.4.3. Õppimine ja käitumine

Suuremaks mureks tõid lapsed raskusi õppetöös ja soovi vanemate toele õppimises.

/Mulle ei meeldi õppida, sest raske on, keegi ei aita. Kui keegi aitaks, siis mulle meeldiks“/.

/...kui küsin vanaemalt õppimises abi, siis tema ei oska neid asju, ema vähemalt üritaks aidata, aga vanaema hakkab....näägutama. Puudumised tulevad pigem siis, kui vanemad on kodus, sest soovin siis nendega koos olla ja teesklen haiget, nad lubavad mul koju jääda. Hakkama saan tänu vanaemale. Üksi oleks.....ei kujuta siis küll elu ette/.

Eesti kool areneb, otsib uusi suundi ja võimalusi. Eesti lapsed elavad muutuv keskkonnas, ühiskonnas, kus on pingeid, muresid ehk rohkem kui arenevale lapsele jõukohane. Haridusametuse oluline ülesanne on pakkuda õpilasele turvalist õpikeskkonda, toetada teda õpingutes ja koolis edasijõudmises. Õpilaste nn kohatu ja üleolev käitumine on lapse reaktsioon millelegi. Kui täiskasvanu varjab oma tundeid, siis laps seda ei suuda. Sageli ei saa öelda, et laps on halb, see on vaid tema situatsioonikäitumine. Ta kaitseb ennast ja oma hinge. Lapsed vajavad inimest, kellele oma muret kurta. Sellest võib järeldada, et vanemad ei suhtle lastega piisavalt. Lapsed tunnevad puudust hingelisest tasakaalust, nad on sageli omapead ja oma probleemidega üksi. */...Siis kui isa tuleb, siis on lahe. Isaga saab inglise keelt õppida suuliselt, aga ema tahab, et ma sõnu ka kirjutaksin ja kui ma olen siis valesti teinud, siis ta tahab, et ma mitu korda uuesti kirjutaksin. Vahest ma valetan ka, et õppida pole. Vahest ma mõtlen küll, et isa võiks rohkem mu õppimist vaadata, siis saab kiiremini, aga.... siis ma arvan, et pole ikka vist vaja, igaiüks peab ise hakkama saama. Tavaliselt kui ma õpin, siis ma uimerdan veidi, aga isa torgib rohkem, ei lase mul ringi vaadata. Muidu ma koolist eriti niisama ei puudu, aga kui isa on kodus, siis tuleb vahest valetada, et kõht valutab või on lahti ja süda paha jne. Aga siis tuleb seda mängida niikaua, kui tunnid hakkavad teistel juba lõppema, sest muidu võib isa veel kooli viia. Kui see oht on möödas, on kõik korras. Pigem ma olen laveerinud, kui öelnud otse välja, et tahan täna sinuga koos olla/.*

Kui laps ei taju vanemate toetust ja huvi oma tegemiste vastu, siis väga sageli leiab ta ka ise, et pole mõtet koolis käia.

/Need puudumised ei ole seotud isa tööga, vaid vabadusega. Kui oled linnas ühikas, siis saad ju ikka emale vahest öelda, et olen tõbine või ei tunne ennast täna hästi – ta ei torma ju linna kontrollima tegelikku olukorda. Olen kindel, et selliseid vangerdusi on kõik teinud. Ise pead loomulikult teadma, et need etendused ei tohi saada normiks, aga vahest ikka... /

Tulemuseks on see, et kool jäetakse pooleli. Ent seda, et töötamiseks on ka haridust vaja, mõistetakse liiga hilja. Õpetaja peab märkama, kui mõni laps hakkama ei saa, ning talle ka

järelaitamist organiseerima. Kuid sama kohustus on ka lapsevanemal. /Koolis juhtub alati midagi, muidu see poleks kool, aga kas just seepärast, et paps ära on – ma ei tea, võib-olla isegi on, kui nüüd mõtlen sellele. Ema tööle, vend tööle, mina koju olematut haigust „põdema“. Ma ei oska öelda, kas siis neid üksikuid lisa „puhkepäevi“ oleks vähem, kui isa töötaks siin? Vaevalt, ta tormaks ju ka siis tööle/.

Tegelikult tähendab see kõik kokku, et koolist väljalangemise ennetamiseks peavad kool ja kodu koostööd tegema. /...Ma tunnen, et mul oleks vaja kontrolli. Ma panen küll kella hommikul helisema, aga kui see heliseb, siis vajutan kinni ja magan rahulikult edasi. 7.15 helistab vanaema ja kontrollib, ma ütlen vahest küll, et jah, ma olen üleval ja panen end riidesse, aga tegelikult olen alles voodis/.

/Õppimine – no see ei ole otseselt seotud isa eemalolekuga, aga....Ema küll küsib, kas on õpitud ja käib e-koolis, aga ei rohkemat, ta ei kontrolli asju reaalselt. Ega ma tegelikult ei tahaks ka, sest ma ei õpi eriti (ajab naerma). Vabadus on hea küll, aga ....Kui isa kodus ei ole, siis olen aeg ajalt „haige“, tegelikult teen popipäevi. Lihtsalt ei viitsi kooli minna, sest õppimist on nii palju. Koolis oled kaheksa tundi ära ja siis magad ka kaheksa tundi ja kaheksa tundi nagu jääb, aga selle võtab õppimine ja trenn. Niisama olemist kui sellist lihtsalt ei olegi ja siis lihtsalt võtad selle. Kui isa on kodus, siis see ei lähe läbi - isa on kuri, paneb karistused peale: arvutis ei või olla, taskuraha vähendamine, koduarest. Emaga annab laveerida rohkem/.

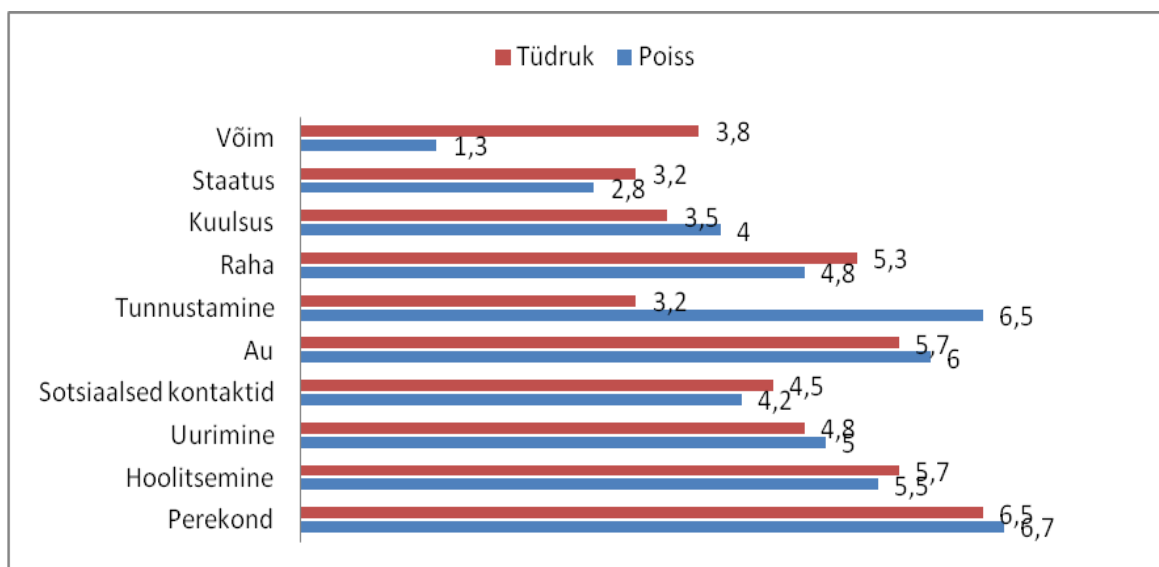
Lapsed vajavad huvi ja toetust oma tegemiste vastu. Intervjuudes tunnistasid respondendid, et nende jaoks ei ole niivõrd oluline see, et vanem tema eest mingi töö ära teeks, kuivõrd see, et ta oleks toeks ja tunneks huvi. Vanema eemalviibimine paneb kodustele lisakoormuse. Seega puudutakse koolist pigem selleks, et puhata tekkinud pingetest ja vahel ka soovist nii võita lisa-aega vanemaga.

2.4.4. Väärtuste skaala analüüs

Helme (2011) väidab, et väärtused on inimese sisemised tõekspidamised, mis näitavad, mida hinnatakse ja tähtsaks peetakse. Kõige põhjapanevamad väärtused on laps saanud kodust ja neid on raske väärata. Öeldakse, et laps pildistab lähedal olevate täiskasvanute käitumist. Nii

tekivad tema peas mudelid, kuidas „elu käib“. Helme sõnul on toimiva ühiskonna aluseks tugev ja stabiilne perekond. Aga kui tänapäeva inimese kõige tähtsam eesmärk on rahuldada oma egoistlikke soove ja ihasid, tihti ka teiste arvelt, siis millist perekonda selline isik looma hakkab? Ta leiab, et mina-maailmapildiga inimene peab varem või hiljem valima, kas ta võtab omaks nn vanamoodsad väärtushinnangud ja asendab mina-maailma meie-maailmaga või üritab ta lootusetult ühitada egoistlikku eluviisi normaalse pereeluga. (Helme 2011)

Respondentidele esitati tabel, milles oli toodud kümme väidet väärtustest, mis võiksid olla ühed olulisemad ühtehoidvat peret silmas pidades. Millist väärtust mingi väide mõõtis, ei olnud respondentidele teada. Kõik esimese ja osaliselt ka teise kooliastme õpilased vajasisid väärtuste lahtimõtestamisel täiendavaid selgitusi, kolmas ja neljas kooliaste tulid nendega ise toime. Väärtusi oli võimalus hinnata seitsmepunktilisel skaalal: 7-ga tuli hinnata neid väärtusi, mida peeti oma elus väga tähtsaks, ühega neid, mis pole olulised. Ülevaate respondentide hinnangust väärtuste olulisusest aritmeetilisi keskmisi arvestades annab alljärgnev joonis.

Joonis 3. Väärtuste keskmine hinnangud soo lõikes (autori koostatud).

Perekonda peavad enda jaoks oluliseks kõik küsitletud, keskmiseks hinnanguks kujunes 6,6. Teiste eest hoolitsemist peetakse üldiselt oluliseks – üldine keskmine oli 5,6. Suuri erinevusi siin ei esinenud. Tüdrukute keskmine oli veidi kõrgem poiste omast, vastavalt 5,7 ja 5,5. Uurimist väärtustavad rohkem poisid (5,0) kui tüdrukud (4,8), ehkki see vahe ei ole

märkimisväärne (keskmise oli 4,9). Madalamalt väärtustasid uurimist esimese ja neljanda kooliastme õpilased. Ühed veel ei oska ise õppida ja asju uutmoodi lahendada (3,3), teised on aga sellest vist juba küllastunud (4,7). Sotsiaalsete kontaktide loomise keskmine hinnang oli 4,3. Poistel vastavalt 4,2 ja tüdrukutel 4,5. Eks tänapäeval kipu ju tüdrukud olemagi aktiivsem pool, seda ka suhete loomisel. Madalama hinnangu andsid õpilased, kelle ema töötas võõrsil (3,75 – neli õpilast). Au kui väärtus on noorte jaoks üsna oluline. Aritmeetiline keskmine on siin 5,8, poistel 6,0 ja tüdrukutel 5,7. Uurimusest selgus, et poisid hindavad tunnustamist kõrgemalt (6,5) kui tüdrukud (3,2). Küsitelute keskmine oli 4,8. Kui raha olemasolu väärtustavad tüdrukud rohkem kui poisid (5,3/4,8), keskmine 5,1, siis kuulsus ja staatus on väärtuste skaalal üsna keskel. Kuulsuse keskmine 3,75 (poistel 4,0 ja tüdrukutel 3,5), staatuse keskmine 3,0. Tüdrukutel 3,2 poiste 2,8 vastu. Üllatuslikult väärtustavad tüdrukud (3,8) võimu tunduvalt enam kui poisid (1,3): keskmine 2,6.

Antud tulemusi ei saa kindlasti üldistada kogu Eesti noorte kohta, vaid pigem iseloomustab see antud valimi väärtusi. Väärtuste tähtsuse järjekord poistel ja tüdrukutel on toodud alljärgnevas tabelis 1.

Tabel 1. Poiste ja tüdrukute väärtuste järjestuse võrdlus (autori koostatud)

Koht	Poisid	Koht	Tüdrukud
1.	Perekond	1.	Perekond
2.	Tunnustamine	2.-3.	Au
3.	Au	2.-3.	Hoolitsemine
4.	Hoolitsemine	4.	Raha
5.	Uurimine	5.	Uurimine
6.	Raha	6.	Sotsiaalsed kontaktid
7.	Sotsiaalsed kontaktid	7.	Võim
8.	Kuulsus	8.	Kuulsus
9.	Staatuse	9.-10.	Staatuse
10.	Võim	9.-10.	Tunnustamine

Allardt jagab põhilised inimvajadused materiaalseks ning mittemateriaalseks. Tabelist 1 järeldub, et nii poisid kui ka tüdrukud peavad kõige olulisemateks mittemateriaalseid väärtusi: mõlemate esikolmikusse kuuluvad perekond ja au. On tore tõdeda, et perekonda hindasid nii tüdrukud kui poisid kõrgelt ja väitsid seejuures, et neile tähendab sõna perekond mõlema vanema olemasolu. Samas hinnatakse raha kui väärtust küllaltki kõrgelt ja tüdrukud hindavad võimu kõrgemalt kui poisid. Kui traditsioonilises peremudelil oli naise roll kodu ja lastega

seotud, siis uudsem trend suundubki seda teed, et naised soovivad end teostada erinevates eluvaldkondades, nautida nii töö- kui ka pereelu ning selle kõrval leida aega iseendale ja iseendaga. Aega on meil kõigil 24 tundi ööpäevas ja vanemaks olemist ei saa lükata õhtutundidesse ja nädalavahetustesse.

Nagu tabelist selgub, peavad poisid tunnustust väga oluliseks. Tänapäeva naine ihkab aga koduseinte vahelt välja meestega konkureerima. See võib tähendada, et tuleviku võimukatel naistel ei jätku kannatust märgata meeste püüdlusi ja pingutusi parema homse nimel. Kindlasti ei saa ainus lahendus olla pere kaasavõtmine, sest kodu ei ole teomaja, mis võetakse selga ja minnakse. Ühel õigel kodul peavad olema tugevad juured.

2.4.5. Arutelu ja järeldused

On arvatud, et tänapäeva Eesti probleem võib seisneda selles, et puudub ühtne väärtushinnangute süsteem või traditsioon, mida põlvest põlve edasi antakse. See tähendab, et iga pere valib ja loob need ise vastavalt sellele, kuidas ja kes neid mõjutab. Seega on väga oluline aspekt vanemate järje- ja põhimõttekindlus. Kui vanem tunneb end ebakindlalt ja pole väga järjekindel oma kasvatus- ja väärtushinnangute põhimõtetes, siis ei ole seda ka laps. Kui vanem(ad) on suure osa ajast kodust eemal, on viimati nimetatud põhimõtted rasked tulema. Laste suhted võõrsil töötava vanemaga kipuvad kaugenema, sest usaldada ja muret jagada soovitakse käega katsutavas läheduses oleva inimesega, kuid kiire elutempo tõttu, kus vanemad soovivad tagada perele veelgi parema majandusliku kindlustatuse, on oht, et stabiilne ja usalduslik suhe jääb sellisele elule lõpuks siiski jalgu. On oht, et lapsed võivad hakata sellist elukorraldust normaalseks pidama ja pere väärtus muutub.

Uurimus näitas, et võõrsil töötavad vanemad käivad kodus kahe nädala kuni kahe kuu tagant. Mitmed autoriteedid (Kutsar, Tiit, Asen) on rõhutanud, et perekonna puhul on oluline kohustus kanda hoolt üksteise vaimse ja füüsilise heaolu eest. Siinjuures on iga perekond eripärane ja oma reeglitega. Paraku võivad mitmed tegurid seal valitsevat tasakaalu kõigutada. Kindlasti mõjutab tasakaalu vanemate eemalolek ja eelkõige kajastuvad tekkinud häired omavahelistes suhetes ja laste käitumises. Seda näitavad ka läbi viidud intervjuud, kust tuleb välja, et lapsed ei pea aega, mil vanem kodus viibib, piisavaks, sest kodus olemise aega tuleb

vanematel jagada oma sõprade, koduste igapäevatoimetuste ja laste vahel. On loomulik, et nooremad lapsed tahavad vanematega koosolemise aega maksimaalselt ära kasutada. Nad tahavad mürada, looduses käia, abi koolitöös ja koos süüa. Nii uskumatu, kui see ka ei tundu, otsitakse selles viimases lohutust isegi televiisorist, sest sealsed inimesed ja tegevused tekitavad n-ö mõnusa sumina, mis meenutab perekonna igapäevaseid helisid. Vanemate kooliastmete õpilased on rohkem harjunud ise tegutsema, ise õppima ja nende jaoks ei ole väidetavalt see nii suur probleem, kui vanem neile piisavalt aega ei pühenda. Mõningatel juhtudel on küll tegu leigete omavaheliste suhetega, kuid samas võib mitmete laste sõnade tagant näha ja tajuda teatavat kurbust. Seega nad küll teevad vaprat nägu, sest tajuvad väljapääsmatut olukorda selgemini ning oskavad sõnastada, et rahaliselt ei ole lihtsalt muudmoodi võimalik, aga südames tunnevad end pisut kurvana. Seetõttu püütaksegi vanematega suhelda võimalikult palju ka siis, kui nad on kodust eemal. Selleks kasutatakse telefoni, Skype'i ja suhtlusportaali Facebook, mis küll ei asenda otsest kontakti, kuid mis võimaldab natukenegi suhelda ja südameilt ära rääkida.

Hellsten on rõhutanud, et tänapäevases ühiskonnas kantakse lapse ihuvajaduste eest küll hoolt, aga hingehoiuks jääb vanematel üha vähem võimeid. Kuna üldjuhul pakub hingelist tuge ema, on loomulik, et suurem hulk intervjueeritavatest tunneb puudust eelkõige emast, isegi poisid. Ehkki Niibergi sõnul on poistele isa olemasolu olulisem kui tüdrukutele ning nad võtavad viimase puudumist tunduvalt rohkem südamesse. Kuna aga isa ja lapse vaheliseks kiindumussuhteks on vaja regulaarset suhtlemist, kusjuures oluline on suhete kvaliteet, mitte kvantiteet, piisab isa võõrsil tööl käimise puhul sellest, kui ta kodus olles lapsega koos tegutseb. Sellisel juhul suudab laps edaspidises elus end paremini keeleliselt väljendada ja neil esineb vähem käitumuslikke probleeme.

Kuid kui vanem(ad) on eemal, langeb lastele ka suur hulk selliseid ülesandeid, mille täitmise eest üldjuhul peaks vastutama vanem või siis vähemalt vanem ja laps üheskoos (nt majapidamistööd). Seega võib väita, et kui vanem töötab võõrsil, jäävad tihti tagaplaanile ka lapse ihuvajadused, s.t baasvajadused võivad jääda rahuldamata. Kui aga baasvajadused on rahuldamata, on häiritud ka järgmiste vajaduste rahuldamine ja sealt see nõiarering algab. Tekivad probleemid kodus ja koolis. Õpilaste nn kohatu ja üleolev käitumine on lapse reaktsioon millelegi. Kui täiskasvanu varjab oma tundeid, siis laps seda ei suuda. Sageli ei saa

öelda, et laps on halb, see on vaid tema situatsioonikäitumine. Ta kaitseb ennast ja oma hinge. Lapsed vajavad inimest, kellele oma muret kurta.

Pincus ja Minahan väidavad, et inimeste rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest, s.t et lisaks perekonnale ja sõpradele peaks noori toetama ka kool. Need süsteemid on lapse kaudu omavahel seotud ja kui ühes on häired, kanduvad need üle ka teisele. Nagu intervjuudest selgus, tunnevad mitmed lapsed enne vanemate kojutulekut ärevust ja segadust ning ebakindlust, kui kauaks siis vanem sel korral koju jääb. Nende heaolu on häiritud nii vanemate eemalolekul, nende saabumisel, kohal olemisel kui ka äraminemisel, sest kogu aeg peab laps ümber harjuma ja omale tasakaalu leidma hakkama. Kui aga tasakaal on nii tihti häiritud, tekkib koolis probleeme õppeedukusega, nagu näitasid ka intervjuud.

Kuna perekonna üks eesmärkidest on Siplase sõnul kasvatada järeltulijaid, kes saavad ühiskonnas iseseisvalt hakkama, loovad perekonna ja on ühiskonnale kasulikud, peavad just vanemad aitama luua lapsele sotsiaalse, emotsionaalse ja intellektuaalse stimulatsiooni, see tähendab tema isiksust arendama. Määrava tähendusega lapse arengu jaoks on siin eelkõige last kasvatavate täiskasvanute tegevusviisid ja omavahelised suhted. Suurimat mõju lapse arengule avaldavad lapse enda jaoks tähendust omavad asjaolud. Laps saab eluks vajaliku kindlus- ja turvatunde ning kogemused kodus omandatud suhtlemistavade alusel. Nagu aga intervjuudest selgus, on perekondi, kus vanemate omavahelised suhted on häiritud: nad kas ei suhtle omavahel või kardavad olla nemad ise, s.t väldivad kaaslase kojutulekul nende häirimist ja ärritamist. See aga toob kaasa selle, et noored õpivad taolisi suhtlemismalle ja n-ö oluliste teemade arutamist ning edaspidises elus on nende sotsialiseerumine häiritud. Noor ei pruugi suuta luua täisväärtuslikke suhteid ega omandada perekonna väärtusi, sest ta ei näe neid toimimas. Kindlasti on raske ka eemalviibivatel vanematel, kuid nende uurimiseks on vaja kirjutada juba teine uurimistöo.

Arvestades intervjuude tulemusi, teeb töö autor kolm ettepanekut.

- Riigikogu haridus- ja sotsiaalkomisjon võiks leida riigieelarvest vahendeid, et koolil oleks võimalik veelgi tugispetsialiste kaasata. Ehkki kõige parema ülevaate lapsest saab teda õpetav õpetaja, on viimane oma ülesannetega nii koormatud, et vähestel jääb aega märgata sotsiaalseid probleeme.

- Kuressaare linnavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakond võiks Noortekeskuses leida ruumid ning vahendid õpiklassi sisseadmiseks. Seal oleks lapsel võimalik teha vaikuses oma koolitöid ja vajadusel saada abi noorsootöötajalt. On ju noortekeskused lahti kella üheksani õhtul ja seal pakutakse tegevusi igale vanuseastmele. Paljude laste intervjuudest tuli välja mure õppimise pärast – nad vajavad tuge ja suunamist. Kooli juures tegutsevad küll õpiabirühmad, mis on mõeldud väiksematele ja lõpetavad oma tegutsemise kella nelja paiku, aga kolmanda kooliastme õpilane alles siis lõpetab oma tunnid. Seega vajavad nad kohta, kus kellegi suunava pilgu all koolitööd teha.
- Veel leiab autor, et Eesti riik võiks oma tööturu- ja palgapoliitikat korrastada. Kui sinne palgapoliitika oleks veidike teine, ei peaks nii paljud eestlased minema võõrsile ja oma perekonda maha jätma. Kuna oleme justkui vaikiva kokkuleppena sellise olukorra ise tekitanud, ei ole antud ettepanekut võimalik kellelegi teisele teha kui neile inimestele endile, kes majandust edendavad.

KOKKUVÕTE

Lõputöö „Tajutud vanemlik toetus ja toimetulek õpilastel, kelle vanem töötab võõrsil, Kuressaare Gümnaasiumi näitel“ eesmärk oli välja selgitada lapsevanema(te) võõrsile tööle siirdumise mõju lapse heaolule ja väärtushinnangutele, tuginedes sihtgruppi kuuluvate laste tähelepanekutele ning tõlgendustele. Autori eesmärk oli välja selgitada laste nägemus pereelu toimimisest, lähtudes erinevatest aspektidest: suhted vanematega, õppimine, käitumine ja emotsionaalne toimetulek seoses vanema eemalviibimisega, ja leida seoseid lapse heaolu ja väärtushinnangute ning vanema võõrsile tööle suundumise vahel. Kuna lapsed rääkisid antud teemadel heal meelel ja üsna avameelselt, sai töö eesmärk peaaegu täidetud. Kõige vähem järeldusi sai teha seoste kohta heaolu ja väärtushinnangute ning vanema võõrsile suundumise vahel, sest puudus võrdlusmoment nende laste arvamustega, kelle vanemad on igapäevaselt kodus.

Üldkogumit analüüsisid selgus, et 827 lapsest kasvab üksi 17 last (2%), emata 10 last (1,2%) ja võõrsil viibiva isaga 143 last (17,3%). Intervjuu õnnestus saada 12 respondendilt vanuses 8–12 aastat, kelle vanem(ad) antud hetkel töötas(id) Saaremaalt väljaspool. Kuna KG-s õpib poisse ja tüdrukuid suhteliselt võrdselt, moodustasid intervjuueeritustest 50% tüdrukud ja 50% poisid (6 tüdrukut ja 6 poissi). Küsitletud respondentidest käisid mõlemad vanemad kodust eemal tööl kahel (17%), ema kolmel (25%) ja isa seitsmel (58%) juhul.

Intervjuudest tuli välja, et noortel ei ole lihtne määratleda, kui tihti vanemad kodus käivad ja millal nad täpselt tulevad, sest selles puuduvad kindlad reeglid. Uurimuses varieerus see kahest nädalast kuni kahe kuuni. Kodus olemise aeg varieerus samuti ning selleski puudus seaduspära. Küsitletutest seitse (58%) nooremat leidsid, et aeg, mil vanemad kodus on, ei ole neile piisav. Kolm (25%) vanemat õpilast arvasid aja olevat piisava. Intervjuud näitasid ka, et lähedusevajadus vanematega sõltub suuresti pere omavahelistest suhetest. Üldjuhul vanuse kasvades igatsus vanemate järele väheneb, kuna tekivad oma tegemised ja sõbrad. Üllatavalt selgus intervjuudest, et hoolivust näitab lastele materiaalne hüve (kui vanem ostab soovitud

asja, siis järelikult hoolib). Vastustest selgus seegi, et kui võõrsil on ema, püütakse temaga üldjuhul suhelda iga päev. Kui võrrelda nooremaid ja vanemaid lapsi, siis noored suhtlevad vanematega pigem iga päev ja vanemad lapsed siis, kui neil on mure. Omaalgatuslikku helistamist on vähem, pigem on helistajaks vanem. Selgus ka tõsiasi, et mida sagedamini vanematega suheldakse, seda lähedasemad on omavahelised suhted. Peamiseks suhtlusvahendiks on telefon, Skype ja Facebook. Ehkki nad puudutusi edasi ei anna ja õigeid tundeid ei väljenda, on nad rahalises mõttes ja ajaressursse arvestades kõige mugavad lahendused. Kui arvestada tänapäevast tehnoloogia-ajastut ja noorte head orienteerumist virtuaalmaailmas, tundub, et noored saavad sealses maailmas edukalt hakkama ja mõnikord on virtuaalselt ehk kergemgi oma tundeid väljendada.

Töös selgus, et suurimaks mureks lastele on raskused õppetöös ja soov vanemate toele õppimises. Välja tuli ka seos puudumistega: kui laps ei taju vanemate toetust ja huvi oma tegemiste vastu, siis väga sageli leiab ta ka ise, et pole mõtet koolis käia. Nii tekivad puudumised. Intervjuudest järelalus, et laps vajab kontrolli, muidu vajub ta mugavustsooni ja tunneb, et kooli pole vaja minna.

Uuringu käigus selgus, et mida väiksem on laps, seda rohkem mõjutab teda vanemate eemalolek. Väikesed koolilapsed igatsevad väga oma eemal viibivat vanemat, eriti suurt igatsust tuntakse ema järgi. Vanuse suurenedes tuleb ka mõistmine ja oskus oma tunnetega toime tulla. Sellele vaatamata on teismeliste tunded vahelduvad ja on hetki, kus nad on kurvad ja pahased isegi vanavanemate peale, kes nende eest on jäänud hoolitsema. Samas tunnistasid mitmed, et kui vanavanemaid ka poleks, siis oleks elu veel jubedam. Intervjuudest saab järelalus, et olgu laps nii suur kui tahes, olgu ta poiss või tüdruk, stabiilsust ja turvalist keskkonda vajavad nad kõik.

Vestlustest selgus ühe erandiga, et vanemate äraolekuga seoses on kodus kõik teisiti: vaikus, tühjus, närvilisus, ärevus, rütm, ühine söömine jne. Ainult üks respondent ütles, et seoses vanemate äraolekuga ei ole miskit teisiti, teda selline elukorraldus ei segavat. Veel selgus intervjuudest, et vanema eemalviibimise ajal suurenesid koju jäänud pereliikmete töökoormused ja seda tunnetati kui lisakoormust, mis vähendas aega niisama olemiseks ja õppimiseks.

Vestluste käigus selgus tõsiasi, et vanematega koostegemisel veedetakse kõige rohkem aega looduses viibides. Tüdrukute puhul tõusis veel esile soov oma vanematega niisama vestelda või poodlemas käia. Poisid nimetatud tegevusi oluliseks ei pidanud.

Üldjuhul leidsid respondendid, et peresuhted on pärast vanema(te) võõrsile minekut muutunud paremaks, vaid ühel juhul olid suhted läinud väidetavalt kehvemaks.

Väärtusteskaalat analüüsid selgus, et nii poisid kui ka tüdrukud pidasid kõige olulisemateks mittemateriaalseid väärtusi: mõlemate esikolmikusse kuuluvad perekond ja au. Perekonda hindasid nii tüdrukud kui poisid kõrgelt ja väitsid seejuures, et neile tähendab sõna perekond mõlema vanema olemasolu. Samas hinnati raha kui väärtust küllaltki kõrgelt ja tüdrukud hindasid võimu kõrgemalt kui poisid. Poisid seevastu pidasid väga oluliseks tunnustust.

Antud lõputööd saab kindlasti edasi arendada ja uurida vanemate tundeid seoses võõrsil olemisega.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Allardt, E.** 1981. Experiences from the Comparative Scandinavian Welfare Study, with a Bibliography of the Project. *European Journal of Political Research*, Vol. 9, pp. 101–111.
2. **Asen, E. K.** 1999. *Pereraamat. Kuidas õnnelikult koos elada*. Tallinn: Tänapäev.
3. **Barker, P.** 2002. *Perekonnapsühhoteraapia alused*. Tallinn: Eesti Pereteraapia Ühing.
4. **Barker, R.G., Wright, H.F.** 1954. *Midwest and its children. – The psychological ecology of an American town*. Ewanston, ILL: Peterson.
5. **Beck, U.** 2005. *Riskiühiskond. – Teel uue modernsuse poole*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
6. **Blankenhorn, D.** 1995. *Fatherless America*. New York: Basic Books.
7. **Burgess, A.** 2000. *Isarolli muutumine*. Tallinn: Varrak.
8. **Collins, D., Jordan, C., Coleman, H.** 2007. *An Introduction To Family Social Work*. Belmont California USA: Thomson Brooks/Cole.
9. Eesti perepoliitika soosib suurema sissetulekuga peresid 2009. [<http://www.ohtuleht.ee/326823/eesti-perepoliitika-soosib-suurema-sissetulekuga-peresid>] 25.11.2013.
10. **Feldman F. L., Scherz F. H.** 2007. *Family social welfare. – Helping Troubled Families*. New York: Atherton Press.
11. **Flick, U.** 2006. *An introduction to qualitative research*. London: Sage.

12. **Gay, L.R., Mills, G.E., Airasian, P.** 2006. Educational research: competencies for Analysis and Applications. Upper Saddle River. (N.J.): Merrill/Prentice Hall.
13. **Gothöni, R.** 2008. Vana ja väarikana. – Eakate vananemise kogemused Eestis ja Soomes. Koostaja T. Tulva. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 7–13.
14. **Hadler, M.** 2006. Intentions To Migrate Within The European Union – A Challenge For Simple Economic Macro–Level Explanations. Austria: European Societies. [http://iisdb.stanford.edu/pubs/21229/Hadler_Mobility_European_Societies.pdf] 20.11.2013.
15. **Hellsten, T.** 2008. Olla lapsevanem. Tallinn: Pilgrim.
16. **Helme, M.** 2011. Keda huvitab traditsiooniline peremudel? [http://www.syndikaat.ee/news.php?uID=382&lang=est] 10.03.2014.
17. **Hirsjärvi, S., Remes, P. Sajavaara, P.** 2007. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
18. **Järv, K.** 2007. Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused. – Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised, nr 8, lk 2–24. [http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/16025] 20.11.2013.
19. **Kanter, L.** 2011. Kuhu on teel Eesti perepoliitika? – Sotsiaaltöö, nr 4, lk 38–40.
20. **Karise, A.** 2013. Eesti riik ei saa enam valikute ega otsuste tegemist edasi lükata. – Riigikontroll, Ülevaade Eesti riigi arengu ja majanduse probleemidest 2012–2013.
21. **Karnau, A.** 2007. 33 000 eestlast rügab välismaal. – E24 majandusleht (Postimees), 14.06.2007. [http://e24.postimees.ee/1671437/33000-eestlast-rugab-valismaal] 20.11.2013.
22. **Karu, M.** 2007. Paindlikud töövormid töö- ja pereelu ühitamisel. – Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive. Toimetajad Vaher B., Seeder K. Tallinn: Eesti Tööandjate Keskliit, lk 5–34.
23. **Keltikangas-Järvinen, L.** 1992. Agressiivne laps. – Kuidas suunata lapse isiksuse arengut. Tallinn: Koolibri.

24. **Kempe, J.** 2002. Mehe ettekujutus võrdõiguslikkusest. Tallinn: MR Piller.
25. **Klefbeck, J., Ogden, T.** 2001. Laps ja võrgustikutöö. Tallinn: Greif.
26. **Kreem, R.** 1995. Sotsiaaltöö teooria ja praktika: lähtealuseid isikliku, perekondliku ja ühiskondliku elu tugevdamiseks. Tartu: ESKL.
27. **Kok, J.** 2004. Choices And Constraints In The Migration Of Families: The Central Netherlands, 1850–1940. – History of the Family, Vol. 9(2), pp. 137–157.
28. **Kraav, I.** 2000. Kodu lapsea kaitsetuse allikana. – Lapsed Eestis. Toim Kutsar, D. Tallinn: ÜRO Arenguprogramm, lk 37–41.
29. **Krusell, S.** 2009. Eesti Residentide töötamine välisriigis. – Eesti Statistika Kvartalikirj, nr 2, lk 46–62. [<http://www.stat.ee/dokumendid/36610>] 20.11.2013.
30. Kuningas rahvata või rahvas kuningata? [<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IMPRESS&reference=20080626IPR32812&secondRef=ET&language=ET>] 20.11.2013.
31. **Kutsar, D., Tiit, E-M.** 2000. Laps–perekond–leibkond. – Lapsed Eestis. Toim Kutsar, D. Tallinn: ÜRO Arenguprogramm, lk 10–15.
32. **Kutsar, D.** 2003. Millist perekonnapoliitikat me vajame? Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
33. **Küttis, K.** Muutused haridussüsteemis. Kas vana lõhkumine või uue ehitamine? (PowerPoint slaidid). [pol.parnumaa.ee/files/147.pptx] 18.03.2014.
34. **Laan, T.** 2009. Eesti perepoliitika on nagu mobiilidiil. [<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/triinu-laan-estis-perepoliitika-on-nagu-mobiilidiil.d?id=25160987>] 12.12.2013.
35. **Laherand, M-L.** 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.

36. Laps tahab issit! 2013. – Perekool. [<http://www.neti.ee/cgi-bin/cache?query=laps+tahab+issit&alates=0&url=http%3A%2F%2Fwww.perekool.ee%2Fartiklid%2Flaps-tahab-issit%2F>] 02.12.2013.
37. Laste ja perede arengukava 2012–2020. Sotsiaalministeerium. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf] 05.02.2014.
38. **Leetmets, T.** 2005. Poiss vajab isa. – Haridus nr 8, lk 25–27.
39. **Loide, T.** 2013. Hikimori katkine aluspesu. – Postimees, 5.10.2013, lk 5.
40. **Maslow, A. H.** 1970. Motivation and Personality. N.Y: Harper & Row.
41. **Medar, M.** 2002. Sotsiaalteenused – kellele, miks ja kuidas? Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž.
42. **Mereste, U.** 1987. Süsteemkäsitlus. Süsteemsest mõtlemisviisist majandusnähtuste käsitlemisel. Tallinn: Valgus.
43. **Nagel, H.** 2014. Koolikiusamine vohab, sest vanemad teevad laste kasvatamise asemel Soomes tööd. – Rahva Hääl, 20.01.2014. [<http://rahvahaal.delfi.ee/news/uudised/hannes-nagel-koolikiusamine-vohab-sest-vanemad-teevad-laste-kasvatamise-aseemel-soomes-tood.d?id=67632252>] 25.01.2014.
44. **Neudorf, E.** 2012. Perekond. Kasvatustiilid ja -hoiakud. – Sissejuhatus kasvatusteadustesse (PowerPoint slaidid). [www.slideshare.net/Evelyn84/perekond-13092012] 09.09.2013.
45. **Niiberg, T.** 2010. Õnneliku kodu ja pere saladus. Tallinn: Eesti Ajalehed.
46. **Patton, M.** 2002. Qualitative research and evaluation methods. Thousand Oaks: Sage.
47. **Payne, M.** 1995. Tänapäeva sotsiaaltöö teooria. – Kriitiline sissejuhatus. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

48. **Poolamets, O., Uljas, J., Raun, M., Punab, M.** 2000. Mees muutavas maailmas. Tallinn: Europrint.
49. **Pors, M.** 2011. Ilves: eestlaste välismaale kolimisel ei ole raha ainus põhjus. – Postimees, 10.10.2011. [<http://www.postimees.ee/592838/ilves-eestlaste-valismaale-kolimisel-ei-ole-raha-ainus-pohjus>] 20.11.2013.
50. Praxis 2011. Marre Karu tegi Sotsiaalkomisjoni istungil ettekande lastega perede olukorrast Eestis (8/11/2011). [http://www.praxis.ee/index.php?id=27&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1130&cHash=7ff44690fd] 25.11.2013.
51. **Raave, R.** 2014. Riik peab toetamatugispetsialiste ka edaspidi. – Õpetajate leht. 24.01.2014. [<http://opleht.ee/12770-riik-peab-toetama-tugispetsialiste-ka-edaspidi/>] 18.03.2014.
52. Rahvastikupoliitika alused 2009–2013. [http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/Rahvastikupoliitika_alused_muudetud.pdf] 05.02.2014.
53. **Reinomägi, A.** 2007. Kolme-ja enamlapseliste perede heaolu taset mõjutavad tegurid lasterikaste perede uuringu näitel. – Magistritöö. Tartu. [<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/3141/reinomagi?sequence=1>] 03.01.2014.
54. REL 2011: Eesti elanikkond koondub suuremate linnade ümber. [http://www.stat.ee/67161?parent_id=32784] 20.11.2013.
55. **Russ, A.** 2003. Kaasaegne isa. – Kodukasvatus ja ühiskond. Tartu: Vali Press, lk 106–112.
56. Saare maakonnast on kümne kuuga lahkunud üle 320 inimese. – Maaleht, 8.11.2013. [<http://maaleht.delfi.ee/news/uudised/eestiuudised/saare-maakonnast-on-kumne-kuuga-lahkunud-ule-320-inimese.d?id=67057706>] 03.01.2014.

57. **Scarr, S.** 1993. Biological and cultural diversity: Tehe legacy of Darwin for development. – Child Development, Vol. 64, pp. 1333–1353.
58. **Sillamaa, H.** 1999. Süsteemiteooria I. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.
59. **Sinkkonen, J.** 2001. Koos isaga. Tallinn: Eesti Raamat.
60. **Siplane, A.** 2006. Lapse kasvukeskkond kui süsteem. – Doktorantidelt sotsiaal- ja kasvatusteadustele. Sotsiaal- ja kasvatusteaduste doktorantide III teaduskonverents 21.-22. aprillil 2005 TLÜ-s. Tallinn: TLÜ kirjastus.
61. **Zdanovitš, J.** 2009. Perepoliitika analüüs: oluline on pereelu kvaliteet. – Sotsiaalministeerium, 31.03.2009. [<http://www.sm.ee/live/news/article/a/perepoliitika-analuus-oluline-on-pereelu-kvaliteet.html>] 05.02.2014.
62. **Tamppuu, T.** 2009. Perepoliitika eesmärgid ja meetmed. Sotsiaalministeerium. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/ASO/_Sotsiaal_/Pressikonverents_310309_Perepoliitika_eesmargid_ja_meetmed.pdf] 25.11.2013.
63. **Tikerpuu, A., Tulva, T.** 1998. Eesti lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis. Tallinn: Spin Press.
64. **Tulva, T.** 1996. Sotsio-ökoloogiline teooria lastekaitsetöö lähtekohana. Teadusartiklite kogumik. K. Suislepp, Lastekaitse muutuvast ühiskonnas. Tallinn: TPÜ, lk 5–18.
65. **Tuulik, M.** 2006. Kõlbeline kasvatus. Põltsamaa: Vali Press.
66. **Uljas, J., Reisspass, R., Rumberg, T., Gontsarova, D.** 2003. Isa roll perekonnas. – Kodukasvatus ja ühiskond. Tartu: Vali Press, lk 89–106.
67. Vaesus ja sellega seotud probleemid lastega peredes. 2011. [http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_vaesus_ja_sellega_seotud_probleemid_lastega_peredes.pdf] 25.11.2013.
68. **Veidemann, B.** 2010. Eesti tööealise rahvastiku väljarändepotentsiaal aastal 2010. – Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised, nr 8, lk 1–32.

[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2010/toimetised_20108.pdf] 20.11.2013.

69. Välisriikides elavate eestlaste arvu võib vaid oletada. – Postimees, 03.02.2012.

[<http://www.postimees.ee/726556/valisriikides-elavate-eestlaste-arvu-voib-vaid-oletada>] 20.11.2013.

Lisa 1. Küsimustik lapsele, kelle vanem/vanemad töötab/töötavad võõrsil

Järgnev uurimus on mõeldud teadmiste saamiseks võimalikest positiivsetest ja negatiivsetest mõjudest lapse ja vanema vahelistele suhetele, toimetulekule koolis ning pereväärtuste kujunemisele, kui vanem töötab kodunt kaugel. Teie vastused on konfidentsiaalsed ja neid kasutatakse ainult lõputöö tarbeks.

Küsimused on jagatud nelja valdkonda:

1. Lapse nägemus suhtest vanemaga:

- Kui tihti käib ema/isa kodus?
- Kas aeg, mil vanem viibib kodus, on Sulle piisav? Kas tunned, et ta pühendab Sulle piisavalt aega, kas tunned, et Sinust hoolitakse? Põhjenda!
- Kui tihti suhtled oma vanemaga, kui ta on tööl (iga päev; üle päeva; kord nädalas; kaks korda nädalas; kord kuus; ei suhtlegi; muu)?
- Milliseid suhtlusvahendeid vanemaga suhtlemiseks kasutad (telefon; Skype; internet, kirjavahetus; muu)? Kas oled selle suhtlemisviisiga rahul?

2. Emotsionaalne toimetulek ehk lapse tundeelu:

- Kuidas Sulle mõjub vanema(te) eemalolek? Milliseid tundeid see Sinus tekitab?
- Mis on teisiti, kui vanemat pole kodus?
- Kuidas veedate aega, kui ta/nad on kodus? Milliseid ühiseid tegevusi te koos teete? Kas koosveedetud aeg on Sinu jaoks piisav?
- Milliseks on muutunud peresuhted pärast vanema(te) tööle asumist võõrsile (on läinud paremaks/halvemaks)? Kirjelda!

3. Õppimine ja käitumine:

- Milline on Sinu meeleolu, kui vanem on kodus, milline on meeleolu siis, kui vanem on eemal? Kuidas maandad kummaski olukorras pingeid?
- Mis Sa arvad, kas Sul on tekkinud koolis probleeme, kui vanem(ad) on ära? Miks? Milliseid?
- Mis Sa arvad, kas Sul on tulnud ette koolist puudumisi seoses vanema(te) äraolekuga?

- Kuidas Sulle tundub, kas saad iseseisvalt hakkama? Millest tunned enim puudust?

4. Väärtuste skaala:

Hinda väärtusi, mis võiksid olla ühed olulisemad ühtehoidvat eesti peret silmas pidades, seitsmepunktilisel skaalal: 7-ga hinda neid väärtusi, mida Sa oma elus väga tähtsaks pead; 1-ga märgi need, mis pole Sulle üldse olulised. Sinna vahele jäävad siis vastavalt 2; 3; 4; 5; 6.

Väärtus	7	6	5	4	3	2	1
1. Perekondlikud suhted on minu jaoks väga olulised.							
2. Minu jaoks on tähtis teiste eest hoolitsemine.							
3. Mulle meeldib õppida ja teha asju uut moodi.							
4. Mulle meeldib seltskondlikult suhelda ja uusi tutvusi sõlmida.							
5. Minu jaoks on tähtsad ausus, põhimõttekindel käitumine ja väärikus.							
6. Pean väga oluliseks, et ma teistele meeldiksin ja et teised mind armastaksid sellisena, nagu ma olen.							
7. Majanduslik kindlustatus on minu jaoks väga oluline.							
8. Avalik tunnustus tähendab mulle palju.							
9. Ma tahan olla sarnane inimestega, kes on kõrgel positsioonil või omavad hinnalisi asju.							
10. Tahan, et mul on mõjuvõimu teisi juhtida ja suunata.							

SUMMARY

PERCEIVED PARENTAL SUPPORT AND COPYING OF STUDENTS WHOSE PARENTS WORK AWAY ON THE EXAMPLE OF KUESSAARE GÜMNAASIUM

Maren Aaviste

The aim of the paper was to determine the influence of parents' working away on the well-being and value judgement of their children based on the observations and interpretations of the children belonging to the target group. The aim of the author was to examine different aspects of children's perception on family: relationship with parents, studying, behaviour and emotional copying with parents being away; and find connections between children's well-being and value judgements and parents' working away.

The research was carried out in Kuressaare Gümnaasium, the biggest comprehensive school in Saaremaa. 12 children aged 8-12 whose parents were working away at that time were interviewed. As the number of boys and girls studying in Kuressaare Gümnaasium is rather equal, 50% of the interviewees were girls and the other 50% boys (6 girls and 6 boys). Two interviewees had both parents working away, three had only mother, and seven only father working away.

The results of the research show that the frequency of parents' coming home varies between two weeks and two months. Children do not consider the time their parents are at home enough as parents have to share this time between their friends, everyday chores and children. Most of the interviewees, including boys, are in need of their mother. The need of intimacy with parents depends on the relationships in the family. In general, the need reduces with children's age when friends and activities with them are more important. Younger children want to maximise the time they can be with their parents. They want to play, be in the nature

and support with school work. The traditional family dinner to share everyone's merry and sad moments is one of the needs to perceive the family as an entirety.

Children try to communicate as much as possible with their parents away, when it is a mother, then every day. When younger and elder children are compared then the younger tend to communicate every day and the elder when they have a problem. Usually the initiator of the communication is a parent. The more children and parents communicate, the close the relationship is. The main means of communications are the phone, Skype and Facebook.

When a parent works away, the basic needs of a child may be ignored and it may lead to the unsatisfied secondary needs which may cause problems at home and at school. The biggest problems for children are difficulties with studying and lack of parental help with school works. It also explained children's absence from school: when a child does not perceive the parental support and interest in his doings, the child will conclude that there is no point in going to school. A child needs limits and control, otherwise the comfort zone takes over and the child feels that there is no need to go to school.

Several children feel anxiety, confusion and instability before their parents come home as they do not know how long their parents would stay. Children's well-being and stability is disturbed by parents being away, their arrival, being at home and departure, because all that cases require adaptation and establishing new balance. When the balance is disturbed, problems in studying may occur.

One parent away means that the other members of the family have a bigger work load which is also perceived as an additional stress and which shortens the time that could be spent on relaxation and studying. When parents are at home more time is spent in the nature. Girls would like to go shopping with their parents and just have conversations. Boys do not consider the latter so important. In general the respondents found that the relationships between them and their parents have improved after parents started working away, only in one case the relationship has worsened.

The analysis of the value judgements revealed that both boys and girls consider immaterial values important: the top three include family and honour. Family was valued highly by both boys and girls. It was also claimed that family means both parents. In addition, money was

valued highly and power was valued more by girls than boys. Boys considered appreciation and recognition more important.

The task and duty of the parents is to create social, emotional, and intellectual stimulus to their child to develop their personality. The most determinative is parents' behaviour and relationship. The biggest impact on the development of the child is the aspect that a child sees important to him. The child gains the feeling of security and confidence and experience at home based on the customs of communication at home. However, there are the families where relationships between parents are disturbed: they either do not communicate or avoid being themselves i.e they do not want to irritate the spouse when he or she is at home. It teaches the young the communication patterns which may cause problems in socializing in the future. Children may not be able to have full-bodied relationships in the future nor family values as they do not see them functioning at their home.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maren Aaviste,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Tajutud vanemlik toetus ja toimetulek õpilastel, kelle vanem töötab võõrsil, Kuressaare Gümnaasiumi näitel“, mille juhendaja on Kandela Õun,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 20.05.2014